

Praten helpt

Evaluatie van de Dag van de Dialoog in Amsterdam

Fotografie: Daphne Horn

Stichting Actief Burgerschap
Bijzondere leerstoel Actief Burgerschap
Afdeling Sociologie en Antropologie
Universiteit van Amsterdam
Juni 2006

Prof. dr. E. H. Tonkens
Drs. J. A. Koffijberg
M. Enthoven
M.m.v. drs. M. A. Hoijtink

Dit onderzoek en deze publicatie zijn tot stand gekomen dankzij financiële steun van het VSB-fonds, Aedes, Gamma Dienstverlening, Rabobank en het Oranjefonds. Mede mogelijk gemaakt door Platform Amsterdam Dialoog en Nieuwe Maan Communicatie Adviesgroep.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	p. 3
Inleiding.....	p. 5
Onderzoeksopzet.....	p. 8
Methode.....	p. 9
Hoofdstuk 1: Organisatie.....	p.11
Portret deelnemer Serdar.....	p.15
Hoofdstuk 2: Sociale cohesie.....	p.16
Portret deelnemer Frank.....	p. 20
Hoofdstuk 3: Wederzijds leren.....	p.23
Portret deelnemer: Trudy.....	p.26
Hoofdstuk 4: Burgerinitiatief	p.28
Hoofdstuk 5: Diversiteit	p.32
Hoofdstuk 6: Conclusies en aanbevelingen.....	p.40
Bronnen.....	p.42
Bijlage 1: Kenmerken respondenten.....	p.43
Bijlage 2: Berekening representativiteit follow-up enquête.....	p.45
Bijlage 3: Samenstelling onderzoeksgroep.....	p. 47
Bijlage 4: Nieuwe contacten.....	p. 48
Bijlage 5: Overzicht burgerinitiatieven.....	p. 50
Bijlage 6: Oorzaak jeugdwerkloosheid.....	p. 51
Bijlage 7: Leereffect.....	p. 52
Bijlage 8: Samenstelling onderzoeksgroep.....	p. 53
Bijlage 9: Regels diversiteitsbepaling.....	p.54
Bijlage 10: Diversiteit per dialoogtafel.....	p. 57
Bijlage 11: Representativiteit deelnemers voor Amsterdam.....	p. 58

Samenvatting

Praten helpt. Ook incidentele, gestructureerde groepsgesprekken tussen burgers van verschillende achtergrond kunnen een zinvolle bijdrage leveren aan meer onderling begrip en verbondenheid. Dat is de voornaamste uitkomst van dit onderzoek.

Het onderzoek vormt een bijdrage aan de discussie over de vorm en toekomst van de pluriforme, multiculturele samenleving. Hoe kunnen we begrip en samenhang tussen verschillende bevolkingsgroepen bevorderen? Hoe kunnen we een wij/zij cultuur tegengaan? Deze vragen zijn vooral na de aanslagen in de Verenigde Staten en de moord op Theo van Gogh zeer actueel geworden. Dat hier iets aan moet gebeuren, bestrijdt niemand. De discussie gaat vooral over de wijze waarop. Zijn incidentele ontmoetingen tussen burgers van verschillende afkomst, zoals de Dag van de Dialoog, daarvoor een goed middel? Of komen dialoog en wederzijds begrip alleen tot stand via meer duurzame activiteiten, zoals bijvoorbeeld de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling en publicist Pieter Hilhorst eerder betoogden?

Dit onderzoek laat zien dat incidentele, gestructureerde ontmoetingen wel degelijk een zinvolle bijdrage leveren aan meer verbondenheid en sociale samenhang. De Dag van de Dialoog is een mooi voorbeeld van zo'n incidentele ontmoeting. Op één dag vinden aan meer dan honderd gesprekstafels gesprekken plaats. Zo'n duizend stadsgenoten met uiteenlopende achtergronden treffen elkaar daar in kleine groepjes. Men zoekt nadrukkelijk naar mensen die in het dagelijks leven niet snel met elkaar in gesprek komen. Het doel is dat mensen op die manier van elkaar leren, meer begrip voor elkaar ontwikkelen en zich meer met elkaar verbonden voelen. Verder hoopt men dat mensen naar aanleiding van deze dag ook burgerinitiatieven ontplooiën. In dit onderzoek wordt nagegaan in hoeverre de Dag van de Dialoog hierin slaagt. We hebben 8 gesprekken geobserveerd en geanalyseerd, en ruim de helft van de alle deelnemers heeft voor en na het gesprek een enquête ontvangen; en weer circa de helft daarvan (242 mensen) heeft deze ingevuld en ingeleverd. Daaruit blijkt dat:

- . 65% heeft mensen ontmoet met wie ze anders niet zo snel in contact zouden komen.**
- . 80 % redelijk tot veel geleerd heeft van het gesprek.**
- . 41% blijkt over het behandelde onderwerp van mening te zijn veranderd.**
- . Meer dan de helft voelt zich meer verbonden met andere Amsterdammers.**
- . 50% heeft contactgegevens met anderen uitgewisseld.**
- . De helft hiervan heeft daadwerkelijk naderhand nog contact met elkaar gezocht.**
- . 65% was direct na het gesprek van plan om zelf iets te ondernemen.**
- . De helft daarvan heeft dat na vier maanden ook gedaan; ruim een kwart van hen deed dat met mensen die ze op de Dag van de Dialoog ontmoet hadden.**

Na nog eens vier maanden hebben we alle geënquêteerden benaderd om te kijken in hoeverre er ook langduriger effecten waren. We kregen 64 enquêtes terug en hebben 17 diepte-interviews gehouden. Daaruit bleek dat:

- . 81 % naderhand door het gesprek aan het denken is gezet**
- . 64% nieuwe inzichten heeft gekregen**
- . Meer dan de helft heeft interesse in een terugkomdag.**

Het is de bedoeling dat tijdens de dialoog mensen met elkaar in gesprek gaan aan de hand van een vooraf bedacht thema en vijf vooraf bedachte vragen. Bij de door ons onderzochte dag was het thema ‘werk’. Het doel is dat mensen op die manier van elkaar leren, meer begrip voor elkaar ontwikkelen en zich meer met elkaar verbonden voelen. Verder hoopt men dat mensen naar aanleiding van deze dag ook burgerinitiatieven ontplooiën. De Dag van de Dialoog wordt geïnitieerd door het platform Amsterdam Dialoog en wordt gecoördineerd door een communicatieadviesbureau. Bedrijven, instellingen en organisaties kunnen zich bij dit bureau aanmelden om een dialoogtafel te organiseren. Zij moeten dan zelf deelnemers voor de dialoog zoeken. Waar nodig helpt het communicatieadviesbureau hierbij.

Sociale cohesie

De Dag van de Dialoog draagt dus bij aan sociale cohesie. Dit blijkt onder meer uit het feit dat meer dan de helft voelt zich meer verbonden met andere Amsterdammers dan voorheen. Tweederde van de geënquêteerden geeft aan met mensen gesproken te hebben met wie normaal gesproken niet zo snel contact zou plaatsvinden¹. Te denken valt hierbij aan de leerlingen van het NOVA-college die bij veel gesprekken aanwezig waren. Dit is typisch een groep waar mensen uit het ‘praat- en werkcircuit’ niet snel mee in contact komen. Ongeveer de helft van de deelnemers heeft contactgegevens uitgewisseld. De helft van deze mensen heeft naderhand daadwerkelijk nog contact gezocht met anderen.

De bijdrage aan sociale cohesie kan echter nog vergroot, wanneer meer lager opgeleide en nog niet zo actieve burgers aan de Dag van de Dialoog deelnemen.

Wederzijds begrip

Ook met betrekking tot wederzijds leren en wederzijds begrip is de Dag van de dialoog geslaagd. Tachtig procent van de respondenten heeft redelijk tot veel geleerd van de dialoog. Deze conclusie kan worden getrokken op basis van de reacties die mensen geven bij de stellingen: ‘Het beeld dat ik had van het leven van andere Amsterdammers is door dit gesprek veranderd’. ‘Ik heb door dit gesprek meer begrip gekregen voor de problemen van andere Amsterdammers’ en ‘Ik heb iets opgestoken van de ervaringen en verhalen van andere Amsterdammers’.

Om te kijken of de respondenten ook echt van mening zijn veranderd door het gesprek, hebben we zowel voor als na de dialoog dezelfde vraag gesteld. Dit was een vraag over de oorzaken van jeugdwerkloosheid. 59% vult zowel voor als na de dialoog hetzelfde antwoord in, maar 41% is wel van mening veranderd.

Na vier maanden geeft 81 % aan dat de dialoog tot denken heeft aanzet. 64 procent vindt na vier maanden dat het gesprek hen nieuwe inzichten heeft gebracht. 36% vindt dat de dialoog niets nieuws heeft opgeleverd.

Uit de interviews blijkt dat de Dag van de Dialoog de deelnemers stof tot nadenken heeft gegeven, maar geen aanleiding was voor ander gedrag.

¹ Dit is opvallend omdat respondenten op andere plekken aangeven dat er te veel hetzelfde soort mensen aanwezig is bij de Dag van de Dialoog, namelijk hoogopgeleide vrijwilligers of professionals. Echter, er is niet gevraagd aan de respondenten naar het aantal mensen dat ze nu ontmoet hebben, waar ze normaal gesproken niet mee in contact zouden komen. Het is mogelijk dat er aan elke tafel één of twee mensen zaten die ‘nieuw’ en ‘anders’ waren, en de rest bestond uit het bekende ‘praat- en werkcircuit’.

Burgerinitiatieven

De Dag van de Dialoog draagt ook bij aan interesse en plannen van burgers om zelf iets te ondernemen. Dit is geen expliciete doelstelling maar het blijkt wel een positief effect te zijn. 65 % van de deelnemers van plan om iets te gaan ondernemen naar aanleiding van het gesprek. Wel blijkt bij een groot aantal dit enthousiasme na verloop van tijd weer weg te ebben, of blijken de initiatieven niet van de grond te komen. Veel respondenten zeggen dat dit komt door tijdgebrek. Het enthousiasme dat is ontstaan na de Dag van de Dialoog, ebt dus weer weg omdat er te weinig aanleiding en noodzaak is om er iets mee te doen. Het beleid zou hier op in kunnen spelen door mensen meer uit te nodigen en in staat te stellen hun plannen te realiseren.

Iets minder dan de helft van de respondenten vertelt in interviews dat ze de Dag van de Dialoog een goed middel vindt om burgerinitiatieven te stimuleren. De helft heeft hier zijn twijfels bij, en twee respondenten vinden het geen goed middel. Zij vinden bijvoorbeeld dat alleen met elkaar praten niet genoeg is, maar dat er ook duidelijke opdrachten moeten worden gegeven aan mensen om iets te gaan ondernemen.

Diversiteit

Het lukte tijdens de Dag van de Dialoog goed om mensen van uiteenlopende etnische achtergrond met elkaar in contact te brengen. Er deden ongeveer evenveel autochtone als allochtone Amsterdammers mee en zij waren goed over de verschillende tafels verspreid. In andere opzichten was de diversiteit van de deelnemers overigens minder geslaagd: de deelnemers waren hoger opgeleid, meer actief in het bestuurs- en verenigingsleven en vrijwilligerswerk dan de gemiddelde Amsterdammer. Zo was een derde lid van een bestuur en deed meer dan de helft vrijwilligerswerk (terwijl dat onder Nederlanders in het algemeen ongeveer een derde is).

Al met al kan de diversiteit hoger. Organisatoren zouden hier meer aandacht aan kunnen besteden. Het blijkt sommige organisatoren veel moeite te kosten om voldoende deelnemers te vinden. Dit leidt er toe dat sommige geplande gesprekken uiteindelijk niet door gaan, of er minder deelnemers dan verwacht komen opdagen.

De meeste deelnemers zijn tevreden over de kwaliteit van de dialoog. Zij vinden dat het gesprek goed geleid werd en ze voldoende kans hadden om mee te praten. De aanwezigheid van de jongeren van het NOVA-college had veel invloed op de onderwerpen die tijdens de dialoog werden aangesneden. Zij behoren ook over het algemeen niet tot de reeds oververtegenwoordigde groep van actieve Amsterdammers. Het verdient daarom aanbeveling om meer scholen of andere instellingen (bijvoorbeeld uit de zorg) bij de Dag van de Dialoog te betrekken.

Inleiding

Dit onderzoek is een evaluatie van de Dag van de Dialoog. Het onderzoek dient niet alleen als beleidsinstrument. Het onderzoek kan ook licht werpen op vragen rond integratie, maatschappelijke binding, eigen initiatief en verantwoordelijkheid van burgers en wederzijds respect tussen verschillende bevolkingsgroepen.

Een verdeelde stad

Na de aanslagen van 11 september 2001 in de VS en vooral na de moord op Theo van Gogh waren ook in Nederland spanningen voelbaar. Moslims in traditionele kledij werden op straat boos aangekeken door autochtonen en soms zelfs uitgescholden of bespuugd. Er dreigde een wij/zij cultuur te ontstaan. Over en weer was sprake van wantrouwen tussen verschillende bevolkingsgroepen.

Wat was er eigenlijk nog over van de tolerantie en verdraagzaamheid waar Nederland zo bekend om stond? Nederlanders en moslims hadden lange tijd wel vreedzaam naast elkaar geleefd, maar in hoeverre leefden zij ook mét elkaar? De gedachte ontstond dat het langs elkaar heen leven van verschillende bevolkingsgroepen een van de oorzaken van de spanningen in ons land was.

Er ontstond behoefte aan een middel om mensen met elkaar in gesprek te brengen. Als verschillende culturen meer contact met elkaar zouden hebben en meer over elkaar zouden weten, zouden ze elkaar ook beter begrijpen was de gedachte. Het begrip zou het dan winnen van het wantrouwen. In Rotterdam werd daarom in 2002 voor het eerst de Dag van de Dialoog georganiseerd. Twee jaar later volgde Amsterdam dit initiatief. In 2004 vond ook hier een Dag van de Dialoog plaats. De eerste dialoog vond een paar dagen na de moord op Theo van Gogh plaats.

Wat is een Dag van de Dialoog?

De naam spreekt voor zich: De Dag van de Dialoog brengt mensen uit alle segmenten van de stad bij elkaar om te praten over samen wonen, werken en leven in de stad.

Kris kras door de stad verspreid staan dialoogtafels. De tafels worden georganiseerd door bedrijven, scholen, winkels, maatschappelijke organisaties, buurthuizen en gemeentelijke instellingen. Aan deze tafels vinden gesprekken plaats rond een centraal thema. Iedereen kan er aan meedoen: jong, oud, autochtoon, allochtoon, hoog- of laag opgeleid.

De tafels worden zo divers mogelijk samengesteld, zodat verschillende groeperingen met elkaar in gesprek gaan. De dialogen moet de afstand tussen verschillende bevolkingsgroepen verkleinen en de kennis over elkaar vergroten. Het gaat niet om het discussiëren en debatteren, maar juist het luisteren naar ervaringen van anderen staat centraal. Dit zorgt voor meer wederzijdse kennis en meer wederzijds begrip tussen mensen die doorgaans niet met elkaar in contact komen.

Het is echter niet de bedoeling dat het blijft bij luisteren alleen. Aan het eind van elk gesprek wordt er gevraagd wat deelnemers *zelf* kunnen doen om het samenleven in de stad te bevorderen. Zo kunnen de dialogen een middel zijn om initiatieven van burgers te bevorderen. Bovendien ontmoeten deelnemers aan de Dag van de Dialoog mensen uit groepen waar ze in het dagelijks leven niet gemakkelijk mee in contact raken. Dit kan leiden tot het vormen van nieuwe netwerken en samenwerkingsverbanden.

De organisatoren van de Dag van de Dialoog hopen door mensen met verschillende achtergronden op een gestructureerde manier bij elkaar te zetten de sociale samenhang en gemeenschapszin te bevorderen.

De boel bij elkaar houden

De Dag van de Dialoog is voortgekomen uit de behoefte aan middelen om spanningen en wantrouwen tussen verschillende bevolkingsgroepen tegen te gaan. Dit onderzoek raakt daarmee het bredere thema van wat de burgemeester van Amsterdam noemt “de boel bij elkaar houden”. Er is een gebrek aan sociale cohesie en er wordt gezocht naar middelen om de sociale cohesie te bevorderen. Zou de Dag van de Dialoog een middel hiervoor kunnen zijn? Een van de oorzaken van de groeiende spanningen tussen bevolkingsgroepen is immers een gebrek aan kennis over elkaar. Dit werkt vooroordelen in de hand. Als mensen elkaar zouden ontmoeten en met elkaar in gesprek raken, kunnen mensen van elkaar leren. Tijdens de Dag van de Dialoog trekken mensen twee uur uit voor een gesprek met vreemden. Ze nemen de tijd om naar elkaar te luisteren en ervaringen te delen. Het is interessant om te onderzoeken in hoeverre mensen op deze manier van elkaar leren en er vooroordelen weggenomen kunnen worden. Tijdens de Dag van de Dialoog voeren mensen eenmalig een gesprek met elkaar. In hoeverre heeft dit hierna nog effect? Zullen deelnemers die tijdens de dialoog mensen met een andere achtergrond hebben ontmoet, in het dagelijks leven ook eerder open staan voor contacten met mensen buiten de eigen groep?

Uitwisseling van ideeën

Mensen kunnen elkaar ook op straat ontmoeten en elkaar groeten, maar dan zijn ze nog niet echt in gesprek. Toevallige ontmoetingen zijn niet gestructureerd. Bovendien is het niet altijd makkelijk om mensen te ontmoeten buiten je eigen buurt, of met mensen met een totaal verschillende achtergrond aan de praat te raken. De Dag van de Dialoog brengt mensen op een gestructureerde manier in gesprek, waardoor je nu wel het gesprek kan aangaan met mensen die je normaal nooit spreekt en er worden thema's aangesneden waar je op straat niet snel over zal beginnen. Het is daarom interessant om te onderzoeken in hoeverre er door de Dag van de Dialoog een uitwisseling van ervaringen plaats vindt tussen zeer diverse groepen, die in het dagelijks leven niet zo snel plaats zal vinden.

Luisteren in plaats van debatteren

Interessant aan de Dag van de Dialoog is ook dat het nu eens niet gaat om een debat, maar om een dialoog. In een debat proberen mensen elkaar te overtuigen van elkaars gelijk. In een debat staat het verkondigen en onderbouwen van je eigen mening centraal. In een dialoog gaat het juist om luisteren naar elkaar, het uitwisselen van ervaringen en daarmee je wereld te vergroten. Dit werpt de vraag op in hoeverre het aangaan van een dialoog en daarmee het luisteren naar elkaar zorgt voor bewustwording van gemeenschappelijkheden.

Een nieuwe doelgroep

Er bestaan al allerlei manieren waarop mensen hun stem kunnen laten horen. Burgers kunnen een inspraakavond bezoeken, deelnemen aan een debat of een ingezonden brief aan de krant schrijven. Het zijn echter vaak dezelfde mensen die dit doen: volwassen, hoog opgeleide, vaak autochtone mannen. De organisatoren willen de Dag van de Dialoog zo laagdrempelig mogelijk houden. Dit biedt mogelijkheden om een meer diverse groep te bereiken. Het vertellen over je eigen ervaringen tijdens een

dialogo stelt minder hoge eisen aan de competenties van mensen dan bijvoorbeeld inspreken op een vergadering van de Stadsdeelraad. Bovendien doen de organisatoren hun best zo divers mogelijke deelnemers bij elkaar aan een tafel te krijgen. Er zal worden onderzocht in hoeverre door de Dag van de Dialoog een nieuw publiek aangeboord wordt, dat normaal haar stem niet snel laat horen.

Omgaan met verschillen

Bovendien kan een onderzoek naar de Dag van de Dialoog ons iets leren over hoe men kan omgaan met de verschillende vormen van ongelijkheid die er zijn. Als deelnemers met elkaar aan één tafel zitten, betekent dit niet dat daarmee de verschillen tussen mensen verdwenen zijn. Er blijven verschillen bestaan tussen sekse, opleiding, leeftijd, religie en etniciteit. Deze verschillen moeten ook bij de contacten in het dagelijks leven overbrugd worden. De Dag van de Dialoog kan worden opgevat als *testcase* om ideeën op te doen hoe men ondanks de verschillen respectvol met elkaar om kan gaan.

Actieve burgers

In talloze beleidsteksten, congressen en artikelen is ‘actief burgerschap’ hét nieuwe doel. In plaats van alles af te schuiven naar de politiek, zouden mensen zélf de handschoen moeten oppakken en zelf aan de slag moeten gaan. Men is op zoek naar middelen die mensen stimuleren om zelf in beweging te komen. De Dag van de Dialoog is een van deze middelen. Het is de bedoeling dat aan het eind van elke dialoog er gepraat wordt over welke initiatieven mensen zelf kunnen ontplooien voor een prettigere samenleving. Men hoopt dat de deelnemers hierdoor zelf activiteiten zullen ondernemen. In hoeverre gebeurt dit ook daadwerkelijk?

Waarom een onderzoek?

Op 21 december 2005 wordt de Dag van de Dialoog voor de derde keer in Amsterdam gehouden. Zoals hierboven is betoogd, lijkt de Dag van de Dialoog een vernieuwend en veelbelovend middel om enkele belangrijke hedendaagse problemen op te lossen. Het is dan ook niet vreemd dat de Dag van de Dialoog op veel enthousiasme kan rekenen van bestuurders, maatschappelijke organisaties en deelnemers aan de dialogen. Er zijn elk jaar weer meer deelnemers en steeds meer steden tonen interesse in het concept. Er heeft echter nog nooit onderzoek plaatsgevonden naar het al dan niet slagen van de Dag van de Dialoog. Er zijn plannen om ook in andere steden een Dag van de Dialoog te organiseren. Voordat dit gebeurt, is het van belang om een onderzoek te doen naar de betekenis van de Dag van de Dialoog voor zowel de deelnemers als de uitstraling naar de rest van de stad.

De organisatoren, verenigd in het Platform Dialoog Amsterdam vinden het daarom tijd worden voor een evaluatie. Wat gaat er goed, wat kan er beter en worden de doelstellingen behaald? Een onderzoek kan antwoorden verschaffen op deze vragen. In hoeverre worden de doelen van de Dag van de Dialoog behaald? En als dit niet zo is, waar ligt het dan aan en wat kan er verbeterd worden? In hoeverre genereert de Dag van de Dialoog andere, onbedoelde, positieve of negatieve effecten?

Onderzoeksopzet

Vraagstelling

De algemene vraagstelling van het onderzoek luidt: In hoeverre draagt de Dag van de Dialoog bij aan een oplossing van problemen op het gebied van integratie, maatschappelijke binding, eigen initiatief en verantwoordelijkheid van burgers en wederzijds respect tussen verschillende bevolkingsgroepen?

Deelvragen

De onderzoeksvraag wordt uitgewerkt in de volgende deelvragen:

- In hoeverre en in welke mate worden de volgende doelen van de Dag van de Dialoog gerealiseerd?

1. Sociale samenhang:

Met sociale samenhang bedoelen we het bevorderen van gemeenschapszin. Het gaat hierbij om vragen als in hoeverre er bruggen geslagen zijn tussen individuen of groepen, en gevoelens van verbondenheid..

2. Wederzijds leren:

Wederzijds leren wordt in dit onderzoek gedefinieerd als het opdoen van meer wederzijdse kennis en het kweken van meer wederzijds begrip tussen mensen die doorgaans niet met elkaar in contact komen, zoals mensen van verschillende bevolkingsgroepen, leeftijden en opleidingsniveau. In dit onderzoek wordt onderzocht in hoeverre er naar elkaar geluisterd werd, deelnemers iets van elkaar geleerd hebben en op dit moment daadwerkelijk anders handelen dan voor de Dag van de Dialoog.

3. Burgerinitiatieven en het versterken van het maatschappelijk middenveld:

Het versterken van het maatschappelijk middenveld gaat via samenwerking en netwerkvorming tussen burgers, organisaties, levensbeschouwelijke instellingen, bedrijven en scholen en het stimuleren van initiatieven van burgers zelf. In dit onderzoek wordt er gekeken het contact tussen de deelnemers onderling en de concrete acties die zijn ondernomen naar aanleiding van de Dag van de Dialoog.

4. Diversiteit

In hoeverre slaagde men erin de diversiteit van de tafels te realiseren? Ook kijken we hier naar de mate waarin men vasthoudt aan de dialoogmethodiek, het aanspreken van deelnemers op hun eigen verantwoordelijkheid, de training van de voorzitters van de tafels en het vasthouden aan het centrale gespreksthema onderzocht.

Bij alle bovenstaande vragen wordt gelet op onverwachte gebeurtenissen en effecten. Het gaat hierbij om positieve en negatieve gebeurtenissen en gevolgen die niet beoogd waren, en de mate waarin deze de beoogde doelen ondersteunden of ondermijnden.

Methode

Bij dit onderzoek zijn zowel kwalitatieve als kwantitatieve onderzoeksmethoden gebruikt.

Het kwalitatieve gedeelte

Er zijn zeven dialogen opgenomen en letterlijk uitgetypt. Bij één dialoog zijn er door de onderzoeker aantekeningen gemaakt. Deze acht dialogen zijn willekeurig gekozen. Omdat er vier onderzoekers waren die elk twee gesprekken moesten bijwonen, is er vooral gelet op het tijdstip waarop de dialogen plaatsvonden. Bij Nieuwe Maan is wel vooraf gecontroleerd of de gesprekken wel door zouden gaan. De onderzoekers die de opname maakten, hebben een beschrijving van hun indrukken van het gesprek op papier gezet.

Met 17 deelnemers is een interview van ongeveer een half uur tot drie kwartier gehouden. Deze interviews zijn op band opgenomen en later letterlijk uitgetypt. In bijlage 1 staat een overzicht die een indruk geeft van wie de respondenten zijn. Tussen de hoofdstukken zijn er drie portretten van respondenten opgenomen.

Met organisatoren en gespreksleiders is een telefonisch interview gehouden. Hiervoor werden uit het bestand 20 tafels geselecteerd. Hierbij zaten de 8 tafels waarbij er opnamen gemaakt zijn en de 12 andere zijn *at random* geselecteerd. Uiteindelijk waren van vier tafels de contactpersonen niet bereikbaar. Bij 1 tafel bleek dat het gesprek niet was doorgedaan en daarom is van die tafel alleen met de organisator gesproken omdat de gespreksleider dus geen gesprek heeft kunnen leiden. Uiteindelijk zijn er 15 organisatoren en 12 gespreksleiders telefonisch geïnterviewd. Dit betekent dat het niet bij elke tafel gelukt is om zowel de gespreksleider als de organisator te spreken.

Daarnaast is er literatuuronderzoek gedaan.

Het kwantitatieve gedeelte

Tijdens de dialogen is er door de gespreksleiders een schriftelijke enquête uitgedeeld aan de deelnemers. Deze enquêtes hebben de gespreksleiders gekregen tijdens de dialoogtraining. Niet alle gespreksleiders waren op deze training aanwezig, daarom is een aantal enquêtes ook per post opgestuurd naar de gespreksleiders. Er zijn in totaal 145 pakketjes uitgedeeld danwel opgestuurd, met elk 10 enquêtes er in. Maar niet bij elke dialoogtafel waren 10 deelnemers en niet elk geplande dialoog is doorgedaan.

Volgens de organisatoren zijn er in totaal ongeveer 1000 deelnemers geweest. Dit is echter een schatting. Er is geen precies overzicht van hoeveel tafels er zijn doorgedaan en hoeveel deelnemers er per tafel zijn geweest. Bij het interviewen van gespreksleiders merkten we dat een aantal tafels niet is doorgedaan en bij een aantal tafels er minder deelnemers waren komen opdagen dan verwacht. Ook bleek dat niet alle gespreksleiders de enquêtes hebben uitgedeeld aan de deelnemers, bijvoorbeeld omdat zij de deelnemers er niet mee wilden belasten, of de deelnemers niet allemaal de Nederlandse taal machtig waren of omdat de gespreksleiders de vragenlijsten simpelweg vergeten waren.

De gespreksleiders is gevraagd de enquêtes via de bijgevoegde retourenveloppe terug te sturen. In totaal zijn er 242 enquêtes ingevuld retour gekomen. Dit betekent dat als er maximaal 1000 deelnemers zijn geweest, het responspercentage minimaal 24.2% is. Waarschijnlijk ligt het werkelijke aantal hoger, omdat er minder enquêtes zijn uitgedeeld en er minder deelnemers waren.

De deelnemers is gevraagd een aantal vragen voor de dialoog in te vullen en een aantal erna, zodat het effect van de dialoog gemeten kon worden. Het databestand dat deze enquête heeft opgeleverd, bevat gegevens over deelname aan de Dag van de Dialoog, waardering voor het meedoen aan de Dag van de Dialoog, aspecten met betrekking tot sociale cohesie, burgerinitiatief en wederzijds leren, en enkele demografische gegevens.

Vier maanden na de Dag van de Dialoog is per e-mail een follow-up enquête verstuurd naar de deelnemers die op de enquête aangegeven hebben dat we ze mochten benaderen met extra vragen. Van de 242 geretourneerde enquêtes hebben 168 respondenten een e-mailadres opgegeven waarmee ze te kennen gaven dat we opnieuw contact met ze mochten opnemen voor aanvullende vragen. Ongeveer 70% van de respondenten heeft dus toestemming gegeven om contact op te nemen. Het responspercentage voor deze follow-up enquête is 45.1%².

In de follow-up enquête wordt nagegaan of de respondenten hun voornemens wat betreft het nemen van initiatieven hebben uitgevoerd, of ze nieuwe contacten hebben overgehouden aan de dag, en wat hun algemene indruk van de dag is. Het blijkt dat de deelnemers van de vervolgenquête op geen enkel vlak representatief zijn voor de eerste enquête³ (zie bijlage 2). Op zich is dit geen onverwacht resultaat aangezien de vervolgenquête alleen gestuurd is naar mensen die zich daarvoor vrijwillig hebben opgegeven. Deze basis van vrijwilligheid zorgt al voor enige vertekening. Bovendien beschikt wellicht niet iedereen een computer met een internetverbinding.

² Achtendertig van de opgegeven mailadressen waren niet correct, onvolledig of onduidelijk geschreven. Uiteindelijk zijn 142 follow-up enquêtes succesvol verstuurd, waarvan er 64 ingevuld retour zijn gekomen.

³ Dit is nagegaan via een Chi²-toets. Daarbij werd gekeken naar leeftijd, opleiding, geslacht en etniciteit.

Hoofdstuk 1

Organisatie

Organisatie

In de inleiding is al beschreven wat de Dag van de Dialoog is: het is de bedoeling dat door de hele stad verspreid dialogen worden georganiseerd rond een bepaald thema. Maar wie organiseert dit? Hoe komen de tafels tot stand, wie zorgt er voor deelnemers en wie leidt het gesprek?

De Dag van de Dialoog wordt mogelijk gemaakt door het platform Amsterdam Dialoog. Dit is een stichting met daarin vier bestuursleden en een aantal organisaties en bedrijven die zich inzetten voor de dag. Het communicatieadviesbureau Nieuwe Maan coördineert de dag.

Via een website kunnen organisaties en individuen zich opgeven om mee te doen. Hier kunnen mensen het ook aangeven als ze gespreksleider willen zijn.

De organisaties die zich opgeven, zoals supermarkten, woningcorporaties of religieuze instellingen, moeten zelf deelnemers zoeken voor hun tafel. Nieuwe Maan helpt hier soms bij door mensen die zich via de website hebben opgegeven aan een tafel te plaatsen, of te zorgen voor uitwisseling van deelnemers tussen organisatoren onderling. Het NOVA-college, een ROC, stuurt een aantal leerlingen naar verschillende tafels.

Nieuwe Maan zorgt tevens voor een training voor gespreksleiders. Deze is in principe verplicht, maar uit de interviews is gebleken dat niet elke gespreksleider hier naar toe is geweest. Er is een training voor beginnende en gevorderde gespreksleiders. Tijdens de training krijgen de gespreksleiders uitleg over de dialoogmethode die gebruikt moet worden tijdens de gesprekken. Tevens worden hier algemene tips gegeven hoe je een gesprek op gang kunt houden en door moet vragen. Ook wordt hier het thema toegelicht. Het is de bedoeling dat elke gespreksleider tijdens de dialoog vijf vooraf gemaakte vragen aan de orde stelt.

In december 2005 was het thema 'werk', en waren de volgende vragen vastgesteld:

1. Stel jezelf voor (wie ben je). Werk je, doe je aan vrijwilligerswerk, loop je stage? Waar werk je en/of waar zou je willen werken? Waarom vind je je (vrijwilligers)werk leuk? Omschrijf de sfeer op je werk. Als je niet werkt, omschrijf dan wat voor een werk je zoekt en waarom je dit werk wilt doen?
2. Welke kansen biedt de Amsterdamse arbeidsmarkt volgens jou voor verschillende bevolkingsgroepen (jong, oud, man, vrouw, allochtoon, autochtoon). Heb je zelf ervaren dat je een bijzondere kans kreeg? Geef een voorbeeld. Of heb je ervaren dat het heel moeilijk is om werk te vinden of je werk te doen?
3. Hoe kunnen in jouw ogen de gemeente, bedrijven, scholen en uitzendorganisaties bijdragen aan een goed arbeidsklimaat voor betaald werk, vrijwilligerswerk en stages in Amsterdam?
4. Wat draagt jouw werk, vrijwilligerswerk of stage bij aan het prettig samenleven in Amsterdam? Wat doe je of kan je zelf doen om dit zichtbaar te maken?
5. Wat kunnen we samen doen om de kansen op (vrijwilligers)werk voor verschillende bevolkingsgroepen te vergroten?

De dag werd officieel geopend met een feestelijke ontbijtbijeenkomst bij de Kamer van Koophandel, en werd afgesloten met een feestelijke slotbijeenkomst. Bij deze slotbijeenkomst waren prinses Maxima en burgemeester Job Cohen aanwezig.

In voorgaande edities van de Dag van de Dialoog zijn de ideeën die tijdens de gesprekken ter sprake komen verzameld en aangeboden aan politici. Er is deze keer bewust voor gekozen om dit niet te doen. Volgens Nieuwe Maan scheidt dit alleen maar valse verwachtingen omdat niet alle ideeën uitvoerbaar zijn. Bovendien is het het doel van de Dag van de Dialoog om mensen te laten nadenken over wat ze zelf kunnen doen om de leefbaarheid in de stad te verbeteren, in plaats van het over te laten aan professionals.

Deelnemers en diversiteit

Het blijkt sommige organisatoren veel moeite te kosten om voldoende deelnemers te vinden. Dit leidt er toe dat sommige geplande gesprekken uiteindelijk niet door gaan, of er minder deelnemers dan verwacht komen opdagen.

De meeste organisatoren hebben potentiële deelnemers benaderd via hun werk of via de organisatie via waar ze meededen. Hierbij kun je denken aan collega's, klanten en opdrachtgevers of andere organisaties waar ze binnen hun werk mee te maken hebben. Ook frequente bezoekers van het buurtcentrum of de moskee vallen hier bijvoorbeeld onder. Er werd voor het zoeken naar deelnemers ook een beroep gedaan op Nieuwe Maan. Slechts enkele organisatoren hebben deelnemers gezocht via hun eigen netwerk buiten hun werk om, bijvoorbeeld burens of vrienden en kennissen.

Het blijkt dat niet alle organisatoren goed letten op het samenstellen van een zo divers mogelijke tafel. Voor zover er wel op gelet wordt, kijken de meeste mensen naar etniciteit. Uit de enquête komt naar voren dat datgene waar de organisatoren het meest op gelet hebben bij het werven van deelnemers, namelijk etniciteit, het best gelukt is. De verdeling autochtonen-allochtonen is bijna gelijk. Ook bij de man/vrouw verhouding wordt een bijna gelijke verdeling bereikt.

Een kenmerk waar qua diversiteit echter niet goed gescoord wordt, is opleiding. Hoog opgeleiden zijn oververtegenwoordigd. Bovendien zijn veel deelnemers betrokken Amsterdammers; ze doen vrijwilligerswerk of zijn lid van het bestuur van een vereniging. Een kwart van de deelnemers heeft al een keer eerder meegedaan aan de Dag van de Dialoog.

Uit interviews blijkt dat er veel professionals aan tafel zitten die in hun beroep iets met werk of integratie te maken hebben en weinig 'gewone' Amsterdammers. Geïnterviewde professionals en hoger opgeleiden zeggen dat ze het jammer vinden dat er niet meer 'doelgroep' aanwezig was. Hiermee bedoelen ze lager opgeleide allochtonen. Ze vonden dat er te veel hetzelfde soort mensen aanwezig waren, namelijk mensen die zich al inzetten voor de samenleving door vrijwilligerswerk, of via hun beroep betrokken zijn bij het aan het werk helpen van allochtonen en lager opgeleiden. Sommige mensen uit de 'doelgroep' zeggen dat ze het moeilijk vonden om tijdens de dialoog ook aan bod te komen. Soms zeggen anderen over hen dat het moeilijk was die mensen bij het gesprek te betrekken. Als je een lager opgeleide tussen een aantal politici en professionals zet, is het voor hen lastig om als volwaardige gesprekspartner deel te nemen. De kwaliteit van de gespreksleiding speelt hierbij ook een rol. De meeste deelnemers zijn echter tevreden over de kwaliteit van de dialoog. Zij vinden dat het gesprek goed geleid werd en ze voldoende kans hadden om mee te praten. De aanwezigheid van de jongeren van het NOVA-college had veel invloed op de onderwerpen die tijdens de dialoog werden aangesneden.

Opvallend is dat uit de analyse van de acht dialogen blijkt dat de vooraf vastgestelde vragen vaak niet allemaal aan de orde kwamen. Soms werd dit bewust gedaan, soms was het vanwege tijdgebrek. Vooral het niet aan de orde stellen van de laatste vraag, wat mensen zelf zouden kunnen doen om de kans op werk voor verschillende groepen te vergroten, kan invloed hebben op de mate waarin de deelnemers initiatieven hebben ondernomen naar aanleiding van de dialoog.

Portret deelnemer Serdar⁴

Serdar is 18 jaar en moslim van Turkse afkomst. Hij vertelt het volgende over zichzelf en de Dag van de Dialoog:

“Dit was voor mij de tweede keer dat ik meedeed. Ik werd gevraagd door iemand die ik ken via het vrijwilligerswerk dat ik doe voor Jongeren Actief voor Amsterdam. De eerste keer dat ik meedeed wist ik niet zo goed wat ik kon verwachten. Dus ik kwam binnen tussen al die onbekende gasten. Iedereen praatte normaal, was vriendelijk, open hart. Ik dacht bij mezelf, oké, dit is iets anders dan ik verwacht had in Amsterdam. Sindsdien heb ik het meer naar mijn zin in Amsterdam. Ik woon bij het Allebéplein. Een zwarte buurt eigenlijk. Ik hoor daar alleen maar negatieve dingen over mezelf, dit was iets anders voor mij. Je maakt veel meer mensen mee, zeg maar, connecties uitbreiden.

Ik heb er een paar wethouders en ‘grote’ mensen ontmoet. De directeur van een of andere bank. En die gaven me een visitekaartje. Zo van: jongen, alsjeblieft, als je problemen hebt kunnen we je altijd helpen. Dus ik dacht bij mezelf: Ho maar even, je bent nog zo jong en je hebt contact met deze mensen, dus je moet even opletten wat je doet. Sindsdien probeer ik wat beter op te letten met mijn werk, mijn school en taalgebruik. Anders was ik misschien ook wel op straat gaan hangen.

Behalve de dingen die ik doe voor Jongeren Actief voor Amsterdam, ben ik ook vrijwilliger in het bestuur van de moskee. En heel af en toe doe ik meer. Laatst werd ik bijvoorbeeld op 5 mei opgeroepen, toen mocht ik achter het kraampje van de PvdA staan. Ik wilde Amsterdamse jongeren die bij Jongeren Actief voor Amsterdam als vrijwilliger werken en iedereen die mee wil, meenemen naar een synagoge en een moskee. Nu wil DMO ook mee. Veel jongeren weten niet eens wat geloof is, wat geloof betekent. Veel mensen hebben vooral indrukken van de media, dat de moslim of een jood dit of dat is... Dan denken ze dat moslims terroristen zijn en joden goede mensen, dus wat denken ze als ze mij zien? Maar als ze met mij kennis maken, dan hebben ze een heel ander zicht op me. Dus ik dacht: zij moeten die geloven leren kennen. En bij de Dag van de Dialoog zat ik ook met christenen aan tafel. Dus toen dacht ik: ik moet kerken ook erbij betrekken.”

De Dag van de Dialoog is goed om initiatieven te stimuleren. Ik zou het een 8,5 of een 9 geven als cijfer. Ik vind het heel goed. Je maakt kennis met mensen met zoveel mooie ideeën. Iedereen heeft wat te doen. Op het laatst kwam er nog een meisje met prachtige ideeën, bij de slotbijeenkomst, dat bijna iedereen een staande ovatie gaf. Zij kreeg nog de eer om met prinses Maxima aan een tafel te mogen zitten.”

⁴ De naam is gefingeerd. Tevens is ten behoeve van de leesbaarheid van de tekst de spreektekst geredigeerd.

Hoofdstuk 2

Sociale cohesie

Zoals in de inleiding vermeld, is de verminderde sociale cohesie in de Nederlandse samenleving de laatste jaren een veelbesproken onderwerp. Maar wat is sociale cohesie precies en hoe kun je dit meten?

Sociale cohesie wordt vaak gemeten aan de hand van lidmaatschap van verenigingen. Diverse onderzoeken laten zien dat lidmaatschap, o.a. van politieke partijen of traditionele verenigingen, langzaam afneemt (SCP 2005a, Putnam 2000, Hooghe 2001). Andere onderzoekers wijzen er op dat cohesie op zich niet afneemt, maar dat de aard van de bindingen verandert. Mensen zouden zich minder binden aan sterke omvattende banden, zoals de traditionele verenigingen, maar meer aan lossere of zwakkere banden (Duyvendak, 2004).

Sociale samenhang van een samenleving kan beoordeeld en verbeterd worden als gekeken wordt naar sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal verwijst naar de kenmerken van sociale organisatie, zoals netwerken, normen, en vertrouwen dat coördinatie en samenwerking voor wederzijds voordeel mogelijk maakt (Putnam, 2000). Verbeteren van de sociale cohesie van een samenleving kan door sociaal kapitaal van mensen te verbeteren.

In dit onderzoek kijken we naar de mate waarin mensen zich meer verbonden voelen met andere Amsterdammers na het meedoen aan de Dag van de Dialoog en naar de uitbreiding van de netwerken van de deelnemers. Dit onderzoek kijkt naar het aspect “netwerken” van sociaal kapitaal. Netwerken stellen mensen in staat “hulpbronnen” aan te spreken, te weten: andere mensen. Ieder mens heeft bestaande netwerken tot zijn of haar beschikking. Denk daarbij aan familie, vrienden, collega’s, burens etc. Uit zo’n soort netwerk ontstaat ‘bonding’ sociaal kapitaal, mensen kennen en herkennen elkaar en er is sprake van wederkerigheid en solidariteit. Een netwerk uitbreiden of nieuwe leden toevoegen zorgt voor een andere soort sociaal kapitaal, namelijk ‘bridging’ sociaal kapitaal (Putnam, 2000). Het wordt ‘bridging’ sociaal kapitaal genoemd omdat die mensen die met elkaar in contact treden een zogenaamde brug slaan tussen het eigen netwerk en dat van de ander⁵.

Lessen uit eerdere onderzoeken

De Dag van de Dialoog is een van de vele projecten om de verhoudingen tussen groepen in de stad te verbeteren. Men gaat er van uit dat er door mensen die anders nooit met elkaar in contact komen, er meer begrip voor elkaar ontstaat en daarmee de binding tussen mensen wordt vergroot. Beleidsmakers koesteren hoge verwachtingen van ontmoetingen. De redenering achter veel ontmoetingsprojecten is dat het met elkaar in contact brengen van mensen ertoe zal leiden dat deze mensen hun contacten vanzelf zullen uitbouwen of, nog verdergaand, dat er wederzijdse

⁵Sociale cohesie wordt in dit onderzoek op verschillende manieren geoperationaliseerd. In de enquête zijn twee stellingen van toepassing op sociale cohesie, te weten: “Ik voel me door het deelnemen aan dit gesprek meer verbonden met andere Amsterdammers” en “Ik heb vandaag gesproken met mensen met wie ik normaal niet snel in contact zou komen”.

Daarnaast wordt gekeken naar het aantal mensen dat elkaar al kende voor de Dag van de Dialoog. Op deze manier is na te gaan of er mogelijkheden zijn tot ‘bonding’ en ‘bridging’ sociaal kapitaal. In de enquête is gevraagd of deelnemers contactgegevens met elkaar hebben uitgewisseld en van plan zijn om met andere deelnemers in contact te blijven. In de follow-up enquête wordt gevraagd of mensen dit voornemen om met andere deelnemers in contact te blijven in de praktijk hebben gebracht.

hulpbetrekkingen ontstaan. In de literatuur wordt deze (vaak impliciete) verwachting aangeduid als de contacthypothese (RMO, 2005).

Er is al eerder onderzoek naar projecten met dit doel verricht. Hieruit blijkt dat er onterecht wordt aangenomen dat incidentele ontmoetingen tussen allochtonen en autochtonen, bijvoorbeeld tijdens een multicultureel festival, vanzelf tot wederzijds begrip en sympathie leiden.

Wanneer mensen van diverse pluimage elkaar in het dagelijks leven ontmoeten, heeft dit potenties voor het uitwisselen van kennis over elkaar. Of dat vervolgens ook leidt tot een prettig en beklijvend contact, gebaseerd op een realistisch beeld van de 'ander', valt op voorhand niet te voorzien. Ook het tegenovergestelde is mogelijk. Zo blijkt bijvoorbeeld uit onderzoek dat mensen die met elkaar in contact treden daarin evengoed een bevestiging kunnen vinden van bestaande wij-zij opvattingen. In dergelijke gevallen vormt contact juist een bron van informatie om een wij-zij onderscheid scherper te maken en opvattingen over wat er mis is met de ander te bevestigen of zelfs aan te scherpen. Immers, mensen nemen informatie niet neutraal tot zich, maar doen dat via interpretatiekaders die zijn gebaseerd op eerdere ervaringen en indrukken (RMO, 2005).

Elkaar ontmoeten (*meeting*) en het ontstaan van een affectieve band (*mating*) horen niet perse bij elkaar, zo blijkt uit onderzoek. Elkaar ontmoeten leidt alleen tot iets als er sprake is van een herhaalde ontmoeting. Vervolgens is *mating* als resultaat van die ontmoeting erg hoog gegrepen. Wie zich ten doel stelt affectieve banden tussen (groepen) burgers te creëren, schiet daarom betrekkelijk weinig op met het organiseren van een eenmalig project. Uit onderzoek blijkt dat er maar weinig projecten zijn die erin slagen duurzaam affectieve banden tussen burgers te realiseren op basis van eenmalige ontmoetingen (RMO, 2005). Alleen een herhaalde observatie van dezelfde personen levert ons kennis die ons verder brengt dan publieke anonimiteit waarin we over niet meer dan simpele stereotyperingen beschikken om de ervaringen te ordenen (RMO, 2005).

De ervaringen met projecten waarbij mensen met verschillende achtergronden elkaar niet alleen ontmoeten maar ook daadwerkelijk met elkaar in gesprek gaan, zoals bij de Dag van de Dialoog het geval is, zijn positiever. Deze projecten kunnen wel leiden tot het ontstaan van wederzijds begrip en respect, wat weer kan leiden tot het dichten van de kloof tussen verschillende bevolkingsgroepen (RMO, 2005).

'Bridging' sociaal kapitaal

Uit het onderzoek blijkt dat aan veel tafels de deelnemers al één of meer mensen kennen. Vaak kennen zij elkaar van het werk. Een kwantitatieve analyse laat echter zien dat er altijd nog genoeg onbekenden bij elkaar aan tafel zitten om 'bridging' sociaal kapitaal te genereren (zie bijlage 4).

Uit de cijfers blijkt dat maar liefst 65% van de deelnemers vindt dat hij of zij gesproken heeft met mensen met wie hij of zij normaal gesproken niet snel in contact zou komen⁶.

Uit de interviews blijkt dat mensen hieronder vooral mensen met een andere religie en de leerlingen van het NOVA-college bedoelen. Respondenten geven bijvoorbeeld aan dat ze anders nooit een gesprek zouden beginnen met een vrouw die een hoofddoek draagt, of nooit bij een moskee binnen zouden gaan.

⁶ Stelling: "Ik heb vandaag met mensen gesproken met wie ik niet snel in contact zou komen." 42.8% volkomen eens, 21.8 % enigszins eens, 12.7 % neutraal, 10.9% enigszins oneens, 11.8% volkomen oneens.

Dat er ook een groep is die niet vindt dat ze mensen hebben ontmoet met wie ze normaal gesproken niet snel in contact zouden komen, komt vooral doordat sommige tafels niet divers genoeg van samenstelling zijn en vooral bestaan uit mensen die vaker mee doen aan projecten en professionals. Een respondent zegt bijvoorbeeld dat hij zijn tafelgenoten al kent uit andere settings. Een vrouw zegt dat ze het jammer vond dat er geen allochtonen aan tafel zaten: *“Op mijn werk spreek ik meer Marokkanen dan hier,”* zegt ze.

Dat onbekende mensen aan één en dezelfde tafel zitten en dat ze aangeven niet snel met elkaar in contact te komen is niet voldoende om ‘bridging’ sociaal kapitaal te genereren. De voorwaarden zijn er, maar de deelnemers moeten wel van de gelegenheid gebruik maken. De mate waarin de deelnemers van de Dag van de Dialoog contactgegevens uitwisselen met onbekenden en van plan zijn met elkaar in contact te blijven geeft een beeld van de mate van ‘bridging’ sociaal kapitaal dat gegenereerd wordt.

Ongeveer de helft van de deelnemers hebben contactgegevens uitgewisseld. Een nog hoger percentage, namelijk 78 % is van plan om met andere deelnemers in contact te blijven.⁷ Uit de follow-up enquête blijkt dat niet iedereen die van plan was met andere deelnemers in contact te blijven, dit daadwerkelijk doet. Ongeveer 40% heeft nog wel contact gehad.

Uit de interviews met de deelnemers die nog contact met anderen hebben gehad, blijkt dat er vooral contact is geweest tussen mensen die bezig zijn voor zichzelf of voor anderen werk te vinden en mensen die een project organiseren op het gebied van sociale cohesie in de samenleving. Eén deelnemer is bijvoorbeeld benaderd door een tafelgenoot met de vraag of haar echtgenoot bij haar in het bedrijf kon komen werken. Een ander heeft contact opgenomen met betrekking tot een project om Marokkaanse en Joodse jongeren beter met elkaar om te laten gaan. Een respondent die bezig is met een werkgelegenheidsproject voor jongeren die moeilijk aan de bak komen, heeft vooral contact onderhouden met het ambtelijk apparaat: *“Ik mail ze over waar het stagneert. Dan vraag ik een tip over hoe ik dat kan oplossen.”* Een andere respondent geeft aan dat ze haar tafelgenoten voortdurend tegenkomt bij andere projecten in de buurt.

Opvallend is dat iets meer dan de helft van de respondenten, namelijk 57%, interesse heeft in een ‘terugkomdag’, waarbij de deelnemers elkaar nog eens ontmoeten.

Verbondenheid

Meer dan de helft van de deelnemers voelt zich meer verbonden met andere Amsterdammers door deelname aan de Dag van de Dialoog⁸. Dit blijkt vooral op te gaan voor deelnemers die aan een diverse tafel hebben gezeten en daardoor in contact zijn gekomen met andere bevolkingsgroepen of mensen met een andere religie. Ze hebben het idee dat ze nu meer van anderen weten en andere mensen

⁷ Dat het percentage dat van plan is om met deelnemers in contact te blijven hoger is dan het percentage dat contactgegevens heeft uitgewisseld, kan waarschijnlijk verklaard worden uit het feit dat een aantal deelnemers elkaar al kende voor de Dag van de Dialoog. Om met elkaar in contact te blijven, hoefden ze daarom geen gegevens uit te wisselen.

⁸ Sociale cohesie wordt in de eerste enquête onderzocht door middel van een stelling, die op een vijfpuntsschaal te beantwoorden is. Deze stelling luidt: “Ik voel me door het deelnemen aan dit gesprek meer verbonden met andere Amsterdammers”. Deze stelling is als volgt beantwoord: 5,4 % volkomen oneens, 6,6% enigszins oneens, 25,2% neutraal, 34,3 % enigszins eens en 22,7 % volkomen eens.

hebben leren kennen. Een andere deelnemer vertelt: *“ik voel me meer verbonden dan vroeger. We kennen elkaar nu via naam, we kennen elkaar van gezicht, we weten wat we doen, wat voor doel we in het leven hebben.”* Het blijkt dat de ontmoetingen die plaats vinden op de Dag van de Dialoog niet snel vergeten worden. Soms weten mensen na een jaar nog wie er bij hen de vorige keer aan tafel heeft gezeten: *“Wat ik heel wonderlijk vond, is dat ik vorig jaar bij de dialoog een armband had laten liggen in de moskee. En bij die tweede dialoog zegt een van de mannen: ‘ik heb nog wat voor u.’ Mijn armband! Ik had echt zoiets van: Whaa! Het was voor mij een soort wonder. Dat iemand dat sieraad nog heeft, het koppelt aan jou en je hebt elkaar een jaar niet gezien.”*

Uit de interviews wordt duidelijk dat de respondenten die aangeven geen extra verbondenheid te voelen door de Dag van de Dialoog, dit niet altijd vinden liggen aan de dialoog. Twee van de 17 respondenten zeggen bijvoorbeeld dat ze zich altijd al verbonden voelen en dat de binding vanzelfsprekend is. Daar hebben zij de Dag van de Dialoog dus niet voor nodig. Twee andere deelnemers die geen verandering in verbondenheid ervaren, zeggen dat dit wel komt door de opzet van de Dag van de Dialoog. Er zaten volgens hen vooral mensen aan tafel die ze normaal gesproken ook al spraken. Daar voelen ze zich al verbonden mee, en de Dag van de Dialoog heeft daarom geen verbondenheid met nieuwe groepen opgeleverd.

Conclusie

De Dag van de Dialoog is er op gericht om mensen die elkaar normaal gesproken niet snel zouden ontmoeten, met elkaar in contact te laten komen. Hiermee zou de binding tussen mensen worden vergroot, en daarmee de sociale cohesie in de samenleving. Uit eerdere onderzoeken naar ontmoetingsprojecten bleek, dat eenmalige ontmoetingen niet altijd succesvol zijn in het bereiken van dit doel, maar dat de projecten waarbij met elkaar gepraat wordt, daar meer in slagen. De Dag van de Dialoog is hier een voorbeeld van. De mogelijkheid tot het vormen van ‘bridging’ sociaal kapitaal is aanwezig. Veel van de geïnterviewden maken in ieder geval gebruik van de gelegenheid om contactgegevens uit te wisselen. Een enkeling maakt binnen vier maanden gebruik van de contacten.

De Dag van de Dialoog is een goed middel om nieuwe contacten op te doen. Zowel uit de interviews als uit de enquêtes komt naar voren dat ongeveer de helft van de deelnemers contactgegevens hebben uitgewisseld. De helft van deze mensen heeft naderhand nog contact gezocht met anderen. Dat de andere helft dit nog niet gedaan heeft, hoeft niet te betekenen dat ze dit niet meer zullen gaan doen.

De Dag van de Dialoog draagt ook bij aan gevoelens van verbondenheid. Meer dan de helft van de respondenten uit de enquête zegt zich door deelname aan de Dag van de Dialoog meer verbonden te voelen met andere Amsterdammers. 65% van de respondenten geeft aan met mensen gesproken te hebben waar ze normaal gesproken niet zo snel mee in contact zouden komen. Dit is opvallend omdat respondenten op andere plekken aangeven dat er te veel hetzelfde soort mensen aanwezig is bij de Dag van de Dialoog, namelijk hoogopgeleide vrijwilligers of professionals. Echter, er is niet gevraagd aan de respondenten naar het aantal mensen dat ze nu ontmoet hebben, waar ze normaal gesproken niet mee in contact zouden komen. Het is mogelijk dat er aan elke tafel één of twee mensen zaten die ‘nieuw’ en ‘anders’ waren en de rest bestond uit het bekende ‘praat- en werkcircuit’. Te denken valt hierbij aan de leerlingen van het NOVA-college die bij veel gesprekken aanwezig waren. Dit is typisch een groep waar mensen uit het ‘praat- en werkcircuit’ niet snel mee in contact komen.

Opvallend is dat meer dan de helft van de respondenten van de follow-up enquête, interesse heeft in een ‘terugkomdag’, waarbij de deelnemers elkaar nog eens ontmoeten.

Aanbevelingen

- Uit de onderzoeksgegevens blijkt dat er niet bij elke dialoog contactgegevens zijn uitgewisseld. De gespreksleiders moeten beter geïnstrueerd worden dat dit een belangrijk onderdeel is van de Dag van de Dialoog, zodat dit daadwerkelijk gebeurt.
- Het is van belang om nog beter te zorgen voor een diverse tafel waarbij niet alleen professionals en vrijwilligers aan tafel zitten. Dit kan door middel van methodes die in hoofdstuk besproken.
- Mensen kunnen gestimuleerd worden om contact te onderhouden. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door iemand een verslag te laten maken van het gesprek en dit naar iedereen rond te sturen. Een andere mogelijkheid is mensen te vragen elkaar maandelijks op de hoogte te houden van de vorderingen op het gebied van het initiatief dat zij hebben ondernomen, of het organiseren van een 'terugkomdag'.

Portret deelnemer Frank⁹

Frank is een blanke man van 75. Hij vertelt het volgende over zichzelf en over de Dag van de Dialoog:

“Ik ben geen ‘gemiddelde’ burger. Ik heb voor de CPN in de stadsdeelraad gezeten. Ik heb me altijd betrokken gevoeld bij de Amsterdamse samenleving. Ik ben al tijden secretaris van een bewonersplatform en penningmeester van een ouderenadviesraad. Ik heb ook al een keer meegedaan aan de Dag van de Dialoog. En eigenlijk met wel meer van dit soort initiatieven. Dit keer was ik erbij in de moskee. Ik had er eigenlijk niet zoveel verwachtingen van. Laten we zeggen, het is nuttig dat er gesprekken plaatsvinden, maar mijn ervaring is ook dat veelal dezelfde mensen deelnemen aan die gesprekken. En dat dat niet de mensen zijn die je eigenlijk zoekt. En daar zit een beetje een probleem. Het beperkt zich te veel tot praten. Er komt weinig concreets uit.

We hebben het dit keer vooral gehad over werkgelegenheid voor jongeren. Waarom ze zo moeilijk aan de slag komen. Komt dat door de maatschappij of ligt het ook wel aan die jongeren zelf? Aan wat ze uitstralen en hun houding? Werken de jongeren het eigenlijk niet zelf ook in de hand?

Het was wel aardig, maar niet dat ik nu zeg, tjonge jonge, wat een verhelderende toestand was het. Een reeks van de problemen kennen we al. Het is vanzelfsprekend dat iedereen op dezelfde gedachte zat, maar om nou te zeggen, het levert veel nieuws op? Nee, dat niet.

Ik ben in die zin ook wel kritisch over de Dag van de Dialoog. Ik voel me er ook niet meer verbonden door met andere Amsterdammers. Dat voel ik me al! En kijk, er is een aantal van dit soort initiatieven. Je moet elkaar gedag zeggen op straat en eten bij de burens, dat soort dingen. Maar het zijn altijd dezelfde mensen die zich ermee bezig houden. Mijn fundamentele kritiek op dit soort gedoe is: hoe bereik je nu nieuwe mensen? Die bereik je met de Dag van de Dialoog ook niet. Daar moet een nieuwe vorm voor gezocht worden. Met alleen praten kom je niet veel verder. Dat weet je als je de problemen kent. Je moet concrete dingen doen. Ik ben bezig een conferentie over werkgelegenheid voor jongeren. Dat was ik al hoor, voor de Dag van de Dialoog. Dat komt niet daardoor.

Ik denk ook niet dat je de Dag van de Dialoog moet herhalen. De methode is al bekend, het is niet prikkelend meer. Ik zou wel weer meedoen de volgende keer hoor, maar meer vanuit een eigen insteek. Kijken wat ik er zelf mee wil bereiken. Niet alleen maar gezellig praten.

⁹ De naam is gefingeerd. Tevens is ten behoeve van de leesbaarheid van de tekst de spreektekst gereedigeerd.

Hoofdstuk 3

Wederzijds leren

Onderzoek van het SCP toont aan dat het voor de wederzijdse acceptatie van belang is dat allochtonen en autochtonen met elkaar omgaan. 'Een grotere sociale afstand tussen bevolkingsgroepen gaat gepaard met een lagere waardering en negatieve stereotypingen over en weer' (SCP, 2005b, p.89). Omgekeerd spelen onderlinge contacten een verzachtende rol in wederzijdse opvattingen. Hoe meer allochtonen en autochtonen met elkaar omgaan, des te positiever oordelen ze over elkaar. Kortgezegd: bekend maakt meer bemind.

Toch moet hier volgens de RMO een kanttekening bij geplaatst worden. De RMO wijst er op, zoals ook besproken in hoofdstuk twee, dat ontmoetingen niet noodzakelijkerwijs tot positieve oordelen leiden. Ook het tegenovergestelde is mogelijk. Zo blijkt bijvoorbeeld uit onderzoek dat mensen die met elkaar in contact treden daarin evengoed een bevestiging kunnen vinden van bestaande wij-zij opvattingen. In dergelijke gevallen vormt contact juist een bron van informatie om een wij-zij onderscheid scherper te maken en opvattingen over wat er mis is met de ander te bevestigen of zelfs aan te scherpen. Immers, mensen nemen informatie niet neutraal tot zich, maar doen dat via interpretatiekaders die zijn gebaseerd op eerdere ervaringen en indrukken (RMO, 2005).

Er is een enorme hoeveelheid onderzoek waarin een positieve relatie wordt gevonden tussen sociaal kapitaal en informeel leren: hoe meer sociaal kapitaal, des te meer men informeel leert (Field, 2005 en Halpern, 2005). Dit is overigens niet het geval voor formeel leren: want hoe groter iemands 'bridging' sociaal kapitaal, des te minder deelname aan formeel leren als volwassene (Field, 2005). Er is wel een positieve relatie tussen formeel leren en sociaal kapitaal voor kinderen en jongeren (Halpern, 2005).

En omgekeerd: mensen met alleen nauwe banden (bonding sociaal kapitaal), hebben erg weinig toegang tot gelegenheden om nieuwe vaardigheden en kennis op te doen. Toegang tot nieuwe, heterogene banden is een zeer effectieve manier om nieuwe kennis en vaardigheden op te doen (Field, 2005).

Ook is er een grote hoeveelheid literatuur die een positieve relatie laat zien tussen actief burgerschap en een positieve houding naar leren: hoe meer men als burger actief is, des te positiever is de houding ten opzichte van leren (Field, 2005).

Tallose publicaties benadrukken dat burgerschap geleerd moet worden en dat daartoe ontmoetingen met vreemden van cruciaal belang zijn (bijv. Brighthouse, 2006, Kunneman e.a. 2005, Houtepen 2004).

Tegelijkertijd blijven dergelijke verbanden over het algemeen tamelijk vaag. Men vindt dat er een verband is, maar hoe het precies zit en wat men dan precies leert, blijft onuitgewerkt. Het onderzoek naar de Dag van de Dialoog geeft ons de gelegenheid om hier, op kleine schaal, en alleen m.b.t. deze casestudie, wat preciezer over te zijn. De Dag van de Dialoog is een situatie waarin het ('bridging') sociaal kapitaal van mensen vergroot wordt; uit de literatuur weten we dat dit een leerzame situatie is, maar wat leren deelnemers nu precies?

Resultaten

Wederzijds leren wordt in dit onderzoek op verschillende manieren geoperationaliseerd. In de enquête wordt voor en na de dialoog dezelfde vraag

gesteld over de oorzaak van jeugdwerkloosheid. Op deze manier wordt gekeken of de respondenten in het gesprek dingen gehoord hebben op basis waarvan ze hun mening hebben veranderd. De vraag luidt: “Wat is volgens u de belangrijkste oorzaak van de grote werkloosheid onder jongeren in Amsterdam?” (zie bijlage 6 voor een overzicht).

Bij het invoeren van de enquêtes bleek dat de vraag niet geheel door de deelnemers is begrepen. Een flink aantal van de respondenten had namelijk meerdere oorzaken van jeugdwerkloosheid aangekruist, of zelf nog oorzaken erbij geschreven. Daarom is bij de analyse alleen gekeken naar of mensen na het gesprek hetzelfde antwoord gaven als ervoor. Dit kan ook dezelfde combinatie van factoren zijn.

Wederzijds leren wordt verder geoperationaliseerd door de stellingen: “Het beeld dat ik had van het leven van andere Amsterdammers is door dit gesprek veranderd” en “Ik heb door dit gesprek meer begrip gekregen voor de problemen van andere Amsterdammers” en “Ik heb iets opgestoken van de ervaringen en verhalen van de andere Amsterdammers.”

In de follow-up enquête wordt respondenten gevraagd of ze tijdens het gesprek dingen hebben gehoord die ze nog niet wisten en of ze het een leerzaam gesprek vonden. Ook in de interviews wordt naar het leereffect gevraagd.

Resultaten

Het leereffect van de Dag van de Dialoog is groot. Bijna 80% geeft in de enquête aan geleerd te hebben van de ervaringen van anderen (zie bijlage 7 voor een overzicht). Hetzelfde beeld komt naar voren uit de follow-up enquête: 82% vond de dialoog leerzaam. 64% antwoordt dat ze nieuwe informatie hebben gekregen. Daarbij gaat het vooral om informatie over de gesprekspartners zelf, over initiatieven die bestaan, maar ook over de ervaringen van jongeren om een stageplek te bemachtigen. *“Sommige dingen worden nu natuurlijk veel scherper omdat je ze niet in de krant leest maar van de personen hoort uit eigen ervaring. Dat voegt wel iets toe, vind ik.”*

In welke mate zijn de respondenten door wat ze geleerd hebben nu ook van mening veranderd? Uit de vraag naar jeugdwerkloosheid, die zowel voor als na de dialoog gesteld is, blijkt 40% van mening is veranderd. 60% heeft nog dezelfde mening. Dit beeld komt redelijk overeen met de gegevens uit de interviews. Minder dan de helft (vier van de 13) van de geïnterviewden geeft aan een andere mening te hebben gekregen na deelname aan de Dag van de Dialoog. Dit gaat dan bijvoorbeeld over hoe er tegen jongeren wordt aangekeken, of op welke manier het onderwijs stageplekken voor jongeren probeert te regelen: *“Ik ben de problemen van die jongeren wat serieuzer gaan nemen. Ik ben er wel iets anders tegenaan gaan kijken. Niet zo van: ‘ja, ach, dat zeggen ze allemaal’. Dat was daarvoor toch een beetje mijn houding. Maar als ik hoor wat ze allemaal aan belemmeringen tegen komen, dat klonk wel authentiek.”*

Negen respondenten vinden niet dat ze een andere mening gekregen hebben door de Dag van de Dialoog. Ze vinden dat ze wel interessante dingen gehoord hebben, maar dat dit hen bijvoorbeeld alleen heeft gesterkt in hun mening. Opvallend is hierbij dat één respondent vertelt dat de Dag van de Dialoog alleen maar haar vooroordelen heeft bevestigd: *“Ik heb met meisjes gepraat die werkelijk dachten dat je alleen maar werd gediscrimineerd door een hoofddoek. Die stonden er van te kijken dat je ook als Nederlander gediscrimineerd kunt worden als je plat praat, Nou ja die hadden er nog nooit van gehoord. En die deden dan de Hogeschool voor Communicatie. Ja hallo, dan worden al m'n vooroordelen bevestigd, mensen die totaal geen idee hebben wat er in de wereld speelt.”*¹⁰

Als specifiek gevraagd wordt naar of het beeld dat de deelnemers hadden van andere Amsterdammers veranderd is, blijkt dit het geval te zijn bij 37% van de

¹⁰ Hieruit blijkt dat inderdaad kan gebeuren wat de RMO schrijft: soms worden vooroordelen door ontmoetingen alleen bevestigd in plaats van weggenomen (RMO, 2005).

deelnemers (zie bijlage 7). Meer dan de helft van de respondenten heeft meer begrip gekregen voor andere Amsterdammers (55%).

Aan het denken gezet

Ongeveer 81% van de deelnemers geeft bij de enquête aan dat het gesprek ze aan het denken heeft gezet.

Dit beeld komt ook naar voren uit de interviews. Sommige deelnemers hebben ook met anderen over de dialoog gesproken: *“Ik spreek die jongeren vooral in een strafrechterlijk kader. We spreken ze streng toe, geven ze straffen en spreken ze aan op gedrag dat niet getolereerd wordt. (...) Nu hoorde ik dingen van een heel andere kant. Wat ik hoorde heb ik ook met professionals van het Openbaar Ministerie besproken. Hoe moeilijk zij het blijkbaar hebben om de kansen die er wellicht zijn aan te pakken. Er zaten vier jongeren bij mij aan tafel en alle vier hadden ze een bijzonder negatief beeld over de mogelijkheden die zij hebben op de arbeidsmarkt. Dus dat maakte wel indruk.”*

De overige geïnterviewden geven aan nog regelmatig terug te denken aan de zaken die besproken zijn bij de Dag van de Dialoog. Daarbij denken ze duidelijk aan verschillende zaken: dat het vooroordelen wegneemt, dat het van pas komt bij de eigen dagelijkse werkzaamheden, dat de eigen conclusies bevestigd worden, dat het inspirerend was, dat het nodig is zelf vrijwilligerswerk te gaan doen, dat er merkwaardige misvattingen bestaan of dat het ideeën heeft opgeleverd.

Gedragsniveau

Uit het onderzoek blijkt dat niet veel deelnemers ook anders zijn gaan handelen naar aanleiding van de Dag van de Dialoog. Hier bedoelden we niet het nemen van een initiatief mee. Opvallend is dat slechts drie respondenten dit zijn gaan doen. Een van hen geeft aan op festivals in de buurt meer met andere vrijwilligers om te gaan, een ander houdt publicaties over soortgelijke initiatieven als de Dag van de Dialoog in de gaten en de derde respondent vertelt: *“Door de Dag van de Dialoog heb ik best veel connecties opgedaan, Ik dacht: ok jongen, je bent nog zo jong maar je hebt wel al die visitekaartjes in je portemonnee zitten. Sindsdien probeer ik wat beter op te letten met mijn werk, mijn school en taalgebruik. Anders was ik misschien ook op straat gaan hangen.”*

Een van de redenen die wordt gegeven voor het niet veranderen van hun gedrag, is dat de respondenten door de dialoog zijn gesterkt om door te gaan zoals ze al bezig waren. Sommigen zetten zich bijvoorbeeld op hun (vrijwilligers) werk al in voor bepaalde groepen. Een ander zegt dat hij niet wist dat dit de bedoeling van de Dag was: *“als dat het doel was, dan had ik het graag willen weten, dan had ik misschien wat kritischer naar mezelf gekeken.”*

In een interview is wel naar voren gekomen dat verschillende bevolkingsgroepen denken iets van elkaars gewoonten en gebruiken geleerd te hebben. Ze proberen zich wat dit betreft aan te passen. Dit levert soms goedbedoelde misverstanden op, zoals in het voorbeeld van een vrouw die een dialoog in een moskee heeft bezocht. Zij is daar het jaar ervoor ook al geweest: *“Eigenlijk heb je toch twee kampen. Je zit in de moskee. Marokkaanse mannen, geen Marokkaanse vrouwen. En dan zit daar een allegaartje aan Nederlanders bij. Dan komen er natuurlijk grapjes of je een hand geeft enzo. Alles komt aan bod waarmee je in de media wordt geconfronteerd. De eerste keer hadden ze bijvoorbeeld veel schalen met broodjes en koekjes enzo. Veel te veel was het voor de mensen die er waren, maar dat was hun gastvrijheid. Maar wij hadden al gegeten. Dus dit jaar hadden we er op gerekend, dus iedereen had honger. Maar toen was het eten er niet, want zij hadden weer zoiets van ‘dat was verkeerd’ dat we dat eten hadden. Dat soort grappige dingen.”*

Conclusie

Een groot deel van de respondenten heeft redelijk tot veel geleerd van de dialoog. Deze conclusie kan worden getrokken op basis van de reacties die mensen geven bij de stellingen ‘Het beeld dat ik had van het leven van andere Amsterdammers is door

dit gesprek veranderd'. 'Ik heb door dit gesprek meer begrip gekregen voor de problemen van andere Amsterdammers' en 'Ik heb iets opgestoken van de ervaringen en verhalen van andere Amsterdammers'. 80% van de deelnemers scoort redelijk tot veel op de schaal wederzijds leren.

Om te kijken of de respondenten ook echt van mening zijn veranderd door het gesprek, hebben we zowel voor als na de dialoog dezelfde vraag gesteld. Dit was een vraag over de oorzaken van jeugdwerkloosheid. 59% vult zowel voor als na de dialoog hetzelfde antwoord in, maar 41% is wel van mening veranderd.

Na vier maanden geeft 81 % aan dat de dialoog tot denken heeft aangezet. 64 procent vindt na vier maanden dat het gesprek hen nieuwe inzichten heeft gebracht. 36% vindt dat de dialoog niets nieuws heeft opgeleverd.

Uit de interviews blijkt dat hoewel de Dag van de Dialoog de deelnemers stof tot nadenken heeft gegeven, men zich niet anders is gaan gedragen.

Aanbevelingen

- Het leereffect van de Dag van de Dialoog is relatief groot, maar kan nog groter. De winst valt vooral te behalen in de mate waarin mensen ook hun gedrag veranderen. Er moet over nagedacht worden of de organisatoren dit ook willen bereiken, en tot welk gedrag de Dag van de Dialoog dan zou moeten leiden. Dit onderwerp zou dan meegenomen kunnen worden in de vooraf vastgestelde vragen.

Portret deelnemer Trudy¹¹

Trudy is een blanke vrouw. Zij heeft voor de eerste keer meegedaan aan de Dag van de Dialoog en vertelt het volgende over de dag:

“Ik werk met jongeren die met justitie in aanraking komen. Ik houd me bezig met jeugdcriminaliteit en veelplegers. Ik vond het thema ‘werk’ daarom machtig interessant. Ik hoor er beroepshalve wel eens wat over, maar nu hoorde ik het van de jongeren zelf, vanuit de eerste hand. Een aantal van die voorbeelden die ze gaven sprak mij ook wel aan. Kon ik me ook wel voorstellen dat het soms ongelofelijk vernederend is wat ze meemaken. Maar wat mij ook opviel, was dat sommige van die jongeren heel erg in de slachtofferrol gingen zitten. Niet weerbaar met bepaalde situaties omgingen, en daarom sommige dingen ook over elkaar afroepen. Dat hebben we ook tegen ze gezegd. Een jongere gaf een voorbeeld waarvan ik dacht ja, dat kan iedereen overkomen. Die trof gewoon een nare chef bij een supermarkt, maar dat hoeft helemaal niets te maken te hebben met of je allochtoon bent. Dat probeerden we hem ook duidelijk te maken.

En het was heel aardig, want er zat ook een Marokkaanse buurtregisseur aan tafel. Hij vertelde dat je met een allochtone achtergrond je wel meer je best moet doen, maar dat dat geen reden is om te zeggen dat je niets kan bereiken. Je moet accepteren dat je wat harder moet lopen dan anderen, maar dan lukt het wel, zei hij.

Normaal moet ik jongeren in mijn werk streng toespreken, nu zat ik daar heel open te luisteren. Ik heb wat ik hoorde ook nog met een paar mensen van het Openbaar Ministerie besproken. Ik heb vooral verteld hoe allochtone jongeren hun kansen ervaren. Hoe moeilijk zij het blijkbaar hebben om de kansen die er wellicht zijn te pakken. Er zaten vier jongeren aan tafel en allemaal hadden ze een bijzonder negatief beeld over de mogelijkheden die zij hebben op de arbeidsmarkt. Dat maakte wel indruk op me. Ik ben jongeren daardoor wel wat serieuzer gaan nemen. Niet zo van ‘ja, ach, dat zeggen ze allemaal’. Dat was voor het gesprek toch een beetje mijn houding.

Het gesprek heeft niet echt iets veranderd in hoe sterk ik me verbonden voel met andere Amsterdammers. Ik voel me sowieso wel verbonden. Dat komt ook door mijn werk, we moeten ook naar bewoners toe. Ik zit niet in een ivoren toren.”

¹¹ De naam is gefingeerd. Tevens is ten behoeve van de leesbaarheid van de tekst de spreektekst gereedigeerd.

Hoofdstuk 4

Burgerinitiatief

De Dag van de Dialoog stelt mensen in staat om andere mensen te leren kennen. En burgerinitiatieven te ontplooiën. Onder burgerinitiatief wordt verstaan: activiteiten en projecten die door (groepen) burgers zijn geïnitieerd waarvan de uitvoering al dan niet wordt gesteund door de overheid (Nauta & Kooger, 2004). Burgerinitiatieven kunnen gezien worden als een resultaat van netwerkvorming. Immers, burgerinitiatieven komen meestal voort uit de behoefte van een groep mensen om iets te verbeteren.

Burgerinitiatieven kunnen bijdragen aan de sociale cohesie. Pas als mensen zelf iets ondernemen, komt een werkelijke binding met (bijvoorbeeld) de buurt tot stand (Chandler, 2000). Burgerinitiatieven kunnen dus gezien worden als een resultaat van ‘bridging’ sociaal kapitaal, maar aan de andere kant genereert het nemen van initiatieven ook weer sociaal kapitaal en daarmee weer sociale cohesie.

Uit onderzoeken blijkt dat mensen die zich inzetten voor de buurt of de samenleving vaak hoog opgeleid zijn en een hoog inkomen hebben. Er is vaak sprake van een ondervertegenwoordiging van mensen met weinig opleiding en een laag inkomen (Fung, 2003). In dit onderzoek wordt bezien of dit bij de Dag van de Dialoog ook geldt, of dat hier ook nieuwe mensen geactiveerd worden.

Burgerinitiatief

In hoofdstuk vijf zal nog uitgebreid ter sprake komen dat de mate waarin de Dag van de Dialoog ‘nieuwe’ mensen activeert, beperkt is. Er is onder de deelnemers een oververtegenwoordiging van hoog opgeleiden. Bovendien is 38% van de respondenten lid van een bestuur van een vereniging, en 43% van de respondenten neemt vaker dan 3x in het half jaar deel aan een vergadering buiten het werk om. Meer dan de helft van de respondenten (53%) doet vrijwilligerswerk. Een kwart van de respondenten heeft al een keer eerder meegedaan aan de Dag van de Dialoog. Uit de interviews blijkt dat vooral mensen die al vrijwilligerswerk doen, door de Dag van de Dialoog enthousiast geworden zijn om iets te ondernemen.

Het nemen van initiatieven kwam volgens ongeveer de helft van de 12 geïnterviewde gespreksleiders echt ter sprake tijdens de dialoog. Bij twee helemaal niet, en bij vijf een beetje terloops. Uit de acht geanalyseerde opgenomen gesprekken blijkt dat de vraag wat mensen zelf kunnen doen om de kans op werk voor bepaalde groepen te vergroten, nauwelijks aan de orde is gekomen.

Toch blijkt uit de enquête dat direct na afloop van de dialoog een grote groep deelnemers van plan is iets te ondernemen naar aanleiding van de Dag van de Dialoog. Driekwart van de respondenten antwoordt bevestigend op de vraag “Bent u naar aanleiding van dit gesprek van plan iets te gaan doen?”¹². Uit de interviews blijkt dat vooral mensen die al vrijwilligerswerk doen extra gemotiveerd worden door de Dag van de Dialoog. Sommigen liepen al met ideeën rond die worden uitgebreid, anderen maken gebruik van de nieuwe contacten om hun eigen project verder te helpen. Dat de Dag van de Dialoog aanstekelijk werkt blijkt wel uit de

¹² Hierbij moet opgemerkt worden dat 30 respondenten deze vraag niet eenduidig hebben beantwoord. Deze 30 zijn daarom ingevoerd als *missings*. Veel mensen twijfelden bij deze vraag, waardoor ze vraagtekens erbij zetten, beide hokjes aankruisten, een kruisje in het midden zetten of zelfs “weet niet” erbij zetten. Allemaal tekenen dat een groep respondenten nog geen eenduidig antwoord kon geven op deze vraag. Het is mogelijk dat de respondenten wel gestimuleerd waren om een initiatief te nemen, maar tegelijkertijd twijfelden of dat voor henzelf haalbaar was.

volgende uitspraak: “(...) daarvan dacht ik meteen na afloop: ik ga hier iets doen, ook gewoon een paar tafels neerzetten buiten voor een dialoog.”

In de interviews geven de deelnemers die niets zullen ondernemen hiervoor verschillende redenen. Sommigen zeggen geen tijd te hebben, anderen geven aan al genoeg te doen voor de samenleving, bijvoorbeeld via hun werk of door het vrijwilligerswerk dat ze al doen.

In de follow-up enquête is het nemen van burgerinitiatief uitgebreid aan de orde gekomen. De respondenten hebben immers ongeveer vier maanden de tijd gehad om hun goede voornemens in de praktijk te brengen. Allereerst is een controlevraag gesteld, namelijk: “Was u van plan om naar aanleiding van het gesprek op de Dag van de Dialoog iets te ondernemen?” Daarop antwoordde 55% ja. 45% van de respondenten zegt dus niets van plan te zijn geweest. Dit is een opvallend verschil met het percentage dat direct na de dialoog zei iets te willen ondernemen. Het gaat om bijna 20% verschil. Dit verschil wordt niet veroorzaakt doordat meer mensen die niet van plan waren iets te ondernemen de enquête hebben teruggestuurd.¹³ Wellicht is hiervoor de verklaring dat mensen direct na de dialoog erg enthousiast zijn, maar dat dit enthousiasme later wegebt.

De respondenten die in de vervolgenquête antwoordden dat ze wel van plan waren om een initiatief te nemen, is ook gevraagd of ze dit initiatief al in de praktijk hebben gebracht, en zo ja met wie en zo nee waarom niet.

Ongeveer de helft van de 35 respondenten heeft hun plan al uitgevoerd. Meestal is dit met mensen uit hun bestaande netwerk gedaan, of zijn de voor hun project relevante bedrijven of instanties benaderd. Slechts een enkele keer worden de contacten gebruikt die via de Dag van de Dialoog zijn opgedaan.

Van de 18 mensen die hun plan niet uitgevoerd hebben, zijn vier het nog wel van plan. Tijdgebrek is bij veel respondenten de reden dat ze hun plan nog niet hebben omgezet in daden. Daarnaast blijkt het moeilijk om de middelen te vinden die nodig zijn voor het uitvoeren van het initiatief, of krijgen mensen geen reactie van de organisaties die ze erbij nodig hebben (zie bijlage 5 voor een schematisch overzicht van deze gegevens).

Aan de gespreksleiders is ook gevraagd of er nog een activiteit is ondernomen door de deelnemers. Twee van de 12 gespreksleiders weten dat dit gebeurd is. Zo heeft een wijkcentrum bijvoorbeeld twee uitjes georganiseerd: een museumbezoek met een gemengde groep (autochtonen en allochtonen) en een lunch in Marokkaans buurthuis. Bij een ander gesprek hebben een politicus en een deelnemer geprobeerd samen een vergunning te verkrijgen voor een onderneming.

Goede manier van stimuleren?

Iet minder dan de helft van de geïnterviewde respondenten (vijf van de 12) zegt dat ze de Dag van de Dialoog een goede manier vindt om burgerinitiatieven te stimuleren. Ze vinden bijvoorbeeld dat ze aan het denken gezet zijn door de verhalen van andere deelnemers, of zijn geïnspireerd door het vrijwilligerswerk dat anderen doen.

Een derde (vier van de 12) weet niet zeker of de Dag van de Dialoog een geschikt middel is hiervoor. Zij vinden de dialoog een eerste stap, maar om mensen echt actief te krijgen, zou er meer gedaan moeten worden dan discussiëren. Ze willen bijvoorbeeld concrete afspraken maken over wat iedereen gaat doen, en daarvan op de hoogte gehouden worden tijdens het proces. Een van de deelnemers vindt dat de

¹³ Uit een kruistabel blijkt dat respondenten die in eerste instantie van plan waren om een initiatief te ondernemen, in de vervolgenquête antwoordden dat ze niet van plan waren om iets te ondernemen.

deelnemers ook opdrachten zouden moeten krijgen: *“Bijvoorbeeld de opdracht om andere mensen weer te moeten activeren. Dat je een soort kettingreactie krijgt.”*

De twee mensen die de Dag van de Dialoog geen geschikt middel vinden, hebben vraagtekens bij de hele opzet van de Dag van de Dialoog. De een vond de dialoog kwalitatief niet goed en de ander vond dat de deelnemers te weinig een uitgesproken mening hadden om tot nieuwe inzichten te kunnen leiden en elkaar te kunnen prikkelen.

Conclusie

De mate waarin de Dag van de Dialoog ‘nieuwe’ groepen activeert, is momenteel gering. Er is sprake van oververtegenwoordiging van hoog opgeleiden en 53% van de respondenten doet al vrijwilligerswerk. Uit de interviews blijkt dat vooral mensen die al vrijwilligerswerk doen, door de Dag van de Dialoog enthousiast geworden zijn om iets te ondernemen.

Lang niet bij alle gesprekken komt de vraag aan de orde wat mensen zelf kunnen doen om de kans op werk voor bepaalde groepen te vergroten. Het is daarom opvallend dat veel van de deelnemers direct na afloop van de dialoog heel enthousiast zijn en iets willen ondernemen naar aanleiding van het gesprek. Blijkbaar is het in de groep bespreken van initiatieven geen noodzakelijke voorwaarde om mensen hiervoor te enthousiasmeren. Wel blijkt bij een groot aantal dit enthousiasme na verloop van tijd weer weg te ebben, of blijken de initiatieven niet van de grond te komen. Veel respondenten zeggen dat dit komt door tijdgebrek. Anderen vinden dat ze in hun werk al genoeg doen voor de samenleving, of doen al vrijwilligerswerk.

Iets minder dan de helft van de respondenten vertelt in interviews dat ze de Dag van de Dialoog een goed middel vinden om burgerinitiatieven te stimuleren. Anderen twijfelen hieraan. Zij vinden bijvoorbeeld dat alleen met elkaar praten niet genoeg is, er moeten ook duidelijke opdrachten worden gegeven aan mensen om iets te gaan ondernemen.

De Dag van de Dialoog is daarmee in potentie een goed middel om burgers te activeren, maar in de praktijk hebben veel mensen nog een extra duwtje in de rug nodig.

Aanbevelingen

- Het nemen van burgerinitiatieven kan meer gestimuleerd worden. Dit kan deels gedaan worden door de gespreksleiders, deels door de centrale organisatie.
- Gespreksleiders moeten ervoor zorgen dat het onderdeel systematisch aan bod komt, door er meer tijd voor vrij te maken tijdens de dialoog of het onderwerp naar voren halen. Doordat het nemen van burgerinitiatieven nu het laatste onderdeel van het gesprek was, is niet bij elk gesprek hier meer aan toegekomen.
- De dialoog duurt maar twee uur. Dit is vaak te kort om alle vooraf bedachte vragen uitgebreid aan de orde te laten komen. Het gesprek zou langer moeten duren.
- Vanwege de duur van het gesprek en de hoeveelheid vragen, kan er ook voor gekozen worden om minder vragen aan de orde te stellen.

- De centrale organisatie zou ook via gespreksleiders concrete informatie over vrijwilligerswerk kunnen verspreiden onder de deelnemers. Dit omdat veel mensen na de dialoog wel enthousiast zijn om iets te ondernemen, maar soms niet precies weten wat ze dan zouden kunnen doen en hoe precies. Het enthousiasme ebt nu in de loop van de tijd weer weg.
- De organisatie kan een 'terugkomdag' organiseren waar mensen kunnen bespreken wat ze naar aanleiding van de Dag van de Dialoog ondernomen hebben, of tegen welke moeilijkheden ze aanlopen bij de uitvoering.
- Andere organisaties doen er goed aan om het enthousiasmerende effect van de Dag van de Dialoog aan te grijpen en mensen concreet te vragen of zij iets willen bijdragen aan hun projecten of vrijwilliger te worden bij hun organisatie. Het ijzer is heet na een dialoog, dan moet het ook gesmeed worden.

Hoofdstuk 5

Diversiteit

Het vinden van deelnemers

Ongeveer de helft van de organisatoren gaf aan dat het hen weinig moeite kostte om deelnemers te vinden. Dit zijn vooral de organisatoren die uit hun werk- of organisatie gerelateerde netwerk hebben geput. Iets minder dan de helft (zes van de 15) van de organisatoren ondervonden veel moeite bij het organiseren. Dit kwam doordat er weinig animo was onder de mensen die ze benaderden. Tijdgebrek en de tijd van het jaar (vlak voor de feestdagen) waren de belangrijkste redenen die gevraagd gaven om niet mee te doen. Een organisator vertelde dat de dialoog uiteindelijk niet was doorgegaan omdat de deelnemers allemaal bestonden uit politici, maar er een vergadering van de gemeenteraad was op het geplande tijdstip.

Uit de interviews blijkt dat de losse organisatie soms problemen oplevert. Behalve het gesprek dat niet door ging vanwege de vergadering van de gemeenteraad, is nog een gesprek uiteindelijk niet doorgegaan omdat de deelnemers niet op kwamen dagen of afgezegd hadden. Bij een ander gesprek waren er maar twee deelnemers gekomen. Eén organisatie had op genoeg deelnemers voor vier tafels gerekend, maar kreeg er uiteindelijk maar twee vol.

In hoeverre de inspanningen van de organisatoren geleid hebben tot een diverse samenstelling van de dialoogtafels, komt in de volgende paragraaf aan de orde.

Zorgen voor een diverse tafel

Eén van de doelstellingen van de organisatoren van de Dag van de Dialoog is dialoogtafels te organiseren die divers van samenstelling zijn. Een diverse samenstelling houdt in dat er gekeken wordt naar de volgende kenmerken van de deelnemers: leeftijd, opleiding, geslacht en etniciteit.

De meeste organisatoren hebben potentiële deelnemers benaderd via hun werk of via een organisatie. Hierbij kun je denken aan collega's, klanten en opdrachtgevers of andere organisaties waar ze binnen hun werk mee te maken hebben. Ook frequente bezoekers van het buurtcentrum of de moskee vallen hier bijvoorbeeld onder.

In minder dan de helft (zes van de 15) van de gevallen is er een beroep gedaan op Nieuwe Maan. Slechts vijf van de 15 organisatoren hebben deelnemers gezocht via hun eigen netwerk buiten hun werk om, bijvoorbeeld burens of vrienden en kennissen.

Minder dan de helft van de organisatoren (zes van de 15) heeft bij het samenstellen van de tafel heel erg gelet op de diversiteit van de deelnemers. Even zoveel organisatoren hebben er een beetje op gelet en drie helemaal niet. De organisatoren die wel op de diversiteit gelet hebben, hebben het meest op etniciteit gelet, namelijk drie keer. Twee organisatoren hebben op leeftijd gelet, en twee op beroep. Op geslacht en opleiding is beide een keer gelet. Drie organisatoren hebben rekening gehouden met andere dingen, zoals seksuele geaardheid. Sommige respondenten hebben op meer dan een kenmerk gelet.

Diversiteit van de hele populatie

In hoeverre levert dit diverse tafels op? Uit onderzoek blijkt dat mensen die actief willen meedoen aan initiatieven die gericht zijn op inspraak of het leefbaarder maken

van de samenleving, vaak hoog opgeleid zijn. Mensen met weinig opleiding en een laag inkomen zijn vaak ondervertegenwoordigd. Uit Amerikaans onderzoek blijkt echter ook dat lager opgeleiden en armen wel belangstelling hebben om mee te praten, maar dat dit onder andere afhangt van het onderwerp en de mate van invloed die het meepraten kan hebben. Als er daadwerkelijk invloed uitgeoefend kan worden op het beleid m.b.t. veiligheid en basale infrastructuur zijn lager opgeleiden en armen juist vaak oververtegenwoordigd. En in zijn algemeenheid geldt dat hoe duidelijker de invloed van de organen en hoe meer er op het spel staat, des te groter is de belangstelling en participatie van ‘gewone burgers’ (Fung, 2003). Nu is de Dag van de Dialoog niet bedoeld om invloed uit te oefenen op beleid, maar in hoeverre geldt hier ook dat er alleen hoog opgeleiden meedoen?

Allereerst een algemene verkenning van de dataset¹⁴. De jongste deelnemer is 11 jaar, de oudste 81 jaar. Als gekeken wordt naar de vier leeftijdscategorieën¹⁵ dan blijkt dat zowel de tieners als de ouderen ondervertegenwoordigd zijn¹⁶. Het is niet verwonderlijk dat de tieners ondervertegenwoordigd zijn. Enerzijds is deze leeftijdscategorie het kleinst, anderzijds heeft deze leeftijdscategorie nog het minst te maken met het thema werk. Het aandeel jongvolwassenen en de volwassenen verschilt niet veel van elkaar. Ze zijn goed voor 33,3% en 43,7% van de deelnemers.

Voor de variabele opleiding zijn er drie categorieën¹⁷. Er is een sterke oververtegenwoordiging van hoger opgeleiden. Hierbij moet ook opgemerkt worden dat het NOVA-college een aantal leerlingen verplicht naar de Dag van de Dialoog laat gaan. Hierdoor zijn een groot aantal van de lager opgeleiden tieners.

Als gekeken wordt naar het geslacht van de respondenten dan blijkt de verdeling bijna fifty-fifty te zijn¹⁸.

In dit onderzoek worden zes verschillende etniciteiten gehanteerd, te weten de Nederlandse, Marokkaanse, Turkse, Surinaamse, westerse en niet-westerse etniciteit. De Nederlandse respondenten vormen de meerderheid, namelijk 54,6%. Daarna volgen Marokkanen met 20,3%, Surinamers met 12,8%, niet-westerse allochtonen met 4,8%, Turken met 4,4% en westerse allochtonen met 3,1%.

Nederlanders zijn in iets grotere mate aanwezig geweest dan de andere groepen, maar de percentages verschillen dermate weinig van elkaar dat niet gesproken kan worden van een dominante groep respondenten. De verdeling van de etniciteiten is geslaagd. Dit is ook het punt waar de organisatoren het meest op hebben gelet bij het samenstellen van de tafel (voor een schematisch overzicht van bovenstaande gegevens zie bijlage 8).

Uit interviews blijkt dat er veel professionals aan tafel zitten die in hun beroep iets met het thema werk of integratie te maken hebben en weinig ‘gewone’ Amsterdammers. 38% van de respondenten is lid van een bestuur van een vereniging, en 43% van de respondenten neemt vaker dan 3x in het half jaar deel aan een vergadering buiten het werk om. 53% van de respondenten doet aan vrijwilligerswerk. Een kwart van de respondenten heeft al een keer eerder meegedaan aan de Dag van de Dialoog.

Geïnterviewde professionals en hoger opgeleiden zeggen dat ze het jammer vinden dat er niet meer ‘doelgroep’ aanwezig was. Hiermee bedoelen ze lager opgeleide allochtonen. Ze vonden dat er te veel hetzelfde soort mensen aanwezig

¹⁴ 242 deelnemers hebben de enquête ingevuld

¹⁵ Indeling in vier leeftijdscategorieën: Tieners: 10 – 19 jaar, jong volwassenen 20 – 39 jaar volwassenen 40 – 59 jaar, ouderen 60-89 jaar.

¹⁶ Tieners: 13%, ouderen 10%

¹⁷ Indeling in drie opleidingscategorieën: Laag= basisschool, VMBO, MAVO 17,6%, Midden= HAVO, MBO 15,5%, Hoog= VWO, HBO, Universiteit 67%

¹⁸ Mannen: 46%, vrouwen 54 %

waren, namelijk mensen die zich al inzetten voor de samenleving door vrijwilligerswerk, of via hun beroep betrokken zijn bij het aan het werk helpen van allochtonen en lager opgeleiden. De mensen uit de ‘doelgroep’ die aanwezig waren, zeggen dat ze het moeilijk vonden om tijdens de dialoog ook aan bod te komen. Soms zeggen anderen over hen dat het moeilijk was die mensen bij het gesprek te betrekken. Als je een lager opgeleide tussen een aantal politici en professionals zet, is het voor hen lastig om als volwaardige gesprekspartner deel te nemen. De kwaliteit van de gespreksleiding speelt hierbij ook een rol.

Samenstelling per tafel

Het overzicht behorend bij de vorige paragraaf geeft een beeld van de totale groep van respondenten, maar hoe divers is de samenstelling van de dialoogtafels geweest?

Er zijn enquêteformulieren terugontvangen van 30 dialoogtafels. Gemiddeld genomen zijn ongeveer acht personen aan één dialoogtafel aanwezig geweest. Kijkend naar de inhoud van de retourenveloppen dan blijkt dat de grootte van dialoogtafels varieert van 2 tot 18 deelnemers¹⁹. Om de diversiteit van de tafels aan te geven is er een score aan elke tafel toegekend wat betreft leeftijd, opleiding, geslacht en etniciteit (zie bijlage 9 voor de uitleg over het toekennen van de scores).

Het blijkt dat de 30 dialoogtafels redelijk goed scoren wat betreft de mate van diversiteit. Slechts acht dialoogtafels hebben een matige tot slechte mate van diversiteit. De andere 22 tafels hebben een redelijk tot goede mate van diversiteit (zie bijlage 10 voor een overzicht).

Ook als specifiek gekeken wordt naar elk van de beoordelingscriteria dan blijkt dat de dialoogtafels redelijk divers waren samengesteld. Slechts twee tafels scoorden slecht wat betreft diversiteit op leeftijd en drie tafels scoorden slecht wat betreft diversiteit van etniciteit. Bij vijf tafels was de man-vrouwverhouding onder de maat. Op zich is dit verwonderlijk omdat de totale man-vrouwverhouding bijna gelijk is. Dat betekent dat er bij de samenstelling van de dialoogtafels meer gelet moet worden op het geslacht van de deelnemer.

Wat opleiding betreft slagen zeven dialoogtafels er niet in om enige mate van diversiteit te bereiken. Dat komt voornamelijk omdat hoogopgeleiden oververtegenwoordigd zijn in de onderzoeksgroep.

Representativiteit deelnemers voor Amsterdam

Uit de bovenstaande gegevens blijkt dat de dialoogtafels redelijk divers van samenstelling zijn, maar in hoeverre vormen de deelnemers van de Dag van de Dialoog een representatieve afspiegeling van de inwoners van Amsterdam?

Als gekeken wordt naar de percentages van de verschillende leeftijdsgroepen voorkomend in de enquête vergeleken met die van de gemeente Amsterdam, dan kan geconstateerd worden dat de percentages voor bijna alle bovenstaande categorieën van elkaar verschillen (zie bijlage 11 voor een overzicht). Soms komt een bepaalde groep meer voor in de onderzoekspopulatie dan in Amsterdam, soms minder. Maar in hoeverre zijn de aantallen representatief voor de inwoners van Amsterdam?²⁰

In bijlage 12 staat een overzicht van de berekeningen die gemaakt zijn om dit uit te rekenen. Uit de cijfers blijkt dat de deelnemers van de Dag van de Dialoog op

¹⁹ Er zijn twee tafels die bestaan uit een groot aantal deelnemers. Het vermoeden bestaat dat bij die locaties meerdere dialoogtafels hebben plaatsgevonden waarbij alle enquêtes in een enkele envelop zijn opgestuurd.

²⁰ Om hier achter te komen is de X²-toets (Chi-kwadrat-toets) uitgevoerd. Deze toets heeft als nulhypothese dat de beide groepen gelijk aan elkaar zijn. De alternatieve hypothese is dat de twee groepen significant van elkaar verschillen.

geen van de kenmerken, leeftijd, opleiding, geslacht en etniciteit, representatief zijn voor de bevolking van Amsterdam.

Voor leeftijd geldt dat de jongste groep sterk ondervertegenwoordigd is. De groep 20-34 jaar is niet in sterke mate over- of ondervertegenwoordigd. De categorie hbo/universiteit is zeer sterk oververtegenwoordigd. De andere categorieën zijn ondervertegenwoordigd.

Bij de etniciteit van de respondenten valt op dat de Marokkanen in grotere getale aanwezig zijn geweest, dan verwacht kon worden op basis van de inwoners van Amsterdam.

Uit deze cijfers blijkt net als uit het overzicht van de populatie als geheel, dat om te zorgen voor een deelnemersveld dat representatief is voor de Amsterdamse bevolking, er vooral gelet moet worden op opleiding en leeftijd.

Kwaliteit van de gesprekken

Alle gespreksleiders geven aan dat de deelnemers goed naar elkaar luisterden, mensen met respect met elkaar omgingen en iedereen voldoende aan het woord kwam. Dat de gesprekken over het algemeen goed geleid werden, blijkt ook uit de enquête. Driekwart van de respondenten was het volledig eens met de stelling 'ik kreeg voldoende kans om mee te praten'. Iets meer dan 10 % is het enigszins eens met deze stelling. Slechts 4,8 procent was het met deze stelling enigszins of volkomen oneens.

Drie van de 17 geïnterviewde deelnemers vonden dat er een paar 'dominanten' het woord voerden en de rest niet aan bod kwam. *"Er werd niet goed naar elkaar geluisterd. Iedereen wilde graag zijn eigen mening op tafel brengen. De bekende 'ik' cultuur. En ze spraken ook in naam van hun organisatie, niet namens henzelf,"* zegt één van hen.

Iets meer dan de helft van de 13 gespreksleiders zijn naar de training geweest en vonden dit allen nuttig. Een gespreksleider wist niet van het bestaan van de training, en drie anderen vonden dat ze door hun werk al genoeg ervaring hadden met het leiden van gesprekken en vergaderingen en de training daarom niet nodig hadden.

Acht van de 13 gespreksleiders zeggen dat ze de op de training uitgelegde dialoogmethode gebruikt hebben. Dat is er een meer dan naar de training gekomen is, maar deze gespreksleider had de informatie van een collega gekregen. Toch is dit niet altijd terug te vinden in de analyse van de gesprekken. Zo wordt in slechts één van de geanalyseerde acht gesprekken alle vijf de vooraf vastgestelde vragen behandeld. Bij een ander gesprek worden de derde, vierde en vijfde vraag tegelijk gesteld, wat dan ook verwarring oplevert bij de deelnemers. Bij veel andere dialogen wordt de voorstelronde volgens 'plan' gedaan, en is het gesprek daarna een eigen weg ingeslagen. Dit wil niet zeggen dat dit geen goede dialogen zijn geweest, sommige gespreksleiders hebben dit ook bewust gedaan zodat iedereen mee kon praten. Zo zegt een van de gespreksleiders bijvoorbeeld: *"Ik heb vijf vragen gekregen die ik zou moeten behandelen, maar ik wil het gesprek meer vrij laten omdat we ook bezoek hebben van twee leerlingen van het NOVA-college, die nog niet veel ervaring hebben met werk of stage."*

Bij één van de geanalyseerde gesprekken is er nauwelijks sprake van een dialoog. Het is meer een kort vraag-antwoord spel tussen de gespreksleiders en de afzonderlijke deelnemers. Er wordt nauwelijks ingegaan op elkaars verhaal. Het is moeilijk aan te geven waar dit aan ligt. Aan de betreffende tafel zaten zes deelnemers (inclusief de gespreksleider), waarvan twee leerlingen van het NOVA-college. Zij waren niet erg spraakzaam en gaven vaak alleen korte antwoorden op vragen die hen gesteld werden. De overige vier deelnemers kenden elkaar al omdat ze bij dezelfde organisatie werkten (hetzij als vrijwilliger, hetzij betaald).

Thema en vragen

Bijna alle gesprekken gingen over werk, maar de analyse van de opgenomen gesprekken laat zien dat dit een breed onderwerp is. Waar er leerlingen van het NOVA-college bijzaten, ging het ook over opleidingen en stages. Bij het COC ging het vooral over de moeilijkheden die homoseksuelen tegen komen bij het vinden van werk en bij een gesprek bij een uitzendbureau ging het ook over discriminatie in het algemeen en de discriminatie van vrouwen en werkloosheid onder hoogopgeleiden. Bij een van de gesprekken, bij de Joods Liberale Gemeente, gaat het gesprek in het begin wel over werk, maar daarna gaat het voor een groot deel over de spanning tussen joden en moslims, discriminatie en religie.

De aanwezigheid van de leerlingen van het NOVA-college had ook veel invloed op het verloop van de gesprekken. Voor hen was het moeilijk om mee te praten over werk, omdat ze nog geen werkervaring hebben. Sommigen hadden ook geen stage gelopen. Soms werd dit opgelost door te vragen wat voor soort werk jongeren later zouden willen doen, of wat hun ouders voor werk deden. Een deel van de vooraf vastgestelde vragen is voor hen te abstract gebleken om over mee te praten. Dit geldt met name voor de vragen over welke kans de arbeidsmarkt biedt voor verschillende bevolkingsgroepen en hoe er bijgedragen kan worden aan een goed arbeidsklimaat. Als je zelf nog geen ervaring hebt met stage of werk, is vraag vier: ‘wat draagt jouw werk bij aan het prettig samenleven in Amsterdam en wat doe je om kun je doen om dit zichtbaar te maken’ niet te beantwoorden. De vijfde vraag, wat mensen samen kunnen doen om de kansen op (vrijwilligers)werk voor verschillende bevolkingsgroepen te vergroten, is voor mensen die weinig ervaring hebben met de arbeidsmarkt ook bijna niet te beantwoorden. Dit betekent dat er bij het bedenken van de vragen meer rekening gehouden moet worden met de verschillende soorten deelnemers.

Bij de gesprekken waar geen leerlingen van het Nova-college aanwezig waren, werd naast het uitwisselen van ervaringen meer de diepte in gegaan. Daar werd bijvoorbeeld gesproken over of medewerkers van een openbare instelling neutraliteit moesten uitstralen of niet en wat er gedaan kon worden om meer vrouwen in een mannen-organisatie te betrekken.

Opvallend was dat sommige gespreksleiders heel veel moeite deden om de leerlingen er ook bij te betrekken anderen deden dit minder deden waardoor de leerlingen er soms een beetje voor spek en bonen bijzaten. Een respondent zegt hierover: *“Het duurde wel eventjes voor met name de jongeren zich veilig genoeg voelden om zelf ook mee te praten. In het begin was het vooral een gesprek tussen professionals onderling. We moesten ze echt uitnodigen en prikkelen om hun woordje te doen. Toen dat gebeurde, werd er ook naar hen goed geluisterd.”* Hieronder een voorbeeld van hoe er geprobeerd is de leerlingen bij het gesprek te betrekken:

M: Het is voor scholieren erg moeilijk om over werk te praten.

P1: Precies, daarom is het iets verruimd en gaat het ook over stage (...)

J: Ja maar ik wil zo graag dat de kinderen meespreken, ik bedoel, wij kunnen wel wat zeggen maar waar zij dus problemen zien of wat zij zien wat verbeterd moet worden.

P1: Ja ik deel de vragen uit en dan zien we wel hoever we komen. En laten we dan inderdaad proberen om Y en P ook aan het woord te laten, misschien vinden jullie dat wel eng maar wij zijn voor de rest geloof ik niet zo eng, en we zijn ook heel nieuwsgierig naar wat jullie te vertellen hebben of hoe je tegen Amsterdam aankijkt of tegen school.

J: Ja of misschien dat ze van hun ouders wat weten.

P1: Ik weet niet hoe het bij jullie thuis gaat, maar ik neem aan dat je wel eens wat hoort van je vader of moeder over werk of over het niet kunnen krijgen van werk of noem maar op. (...) Voel je vrij en niet timide, maar we gaan je ook niet dwingen hoor.

Bovenstaand stuk toont aan dat de gespreksleider en de andere deelnemers hun best willen doen om de kinderen erbij te betrekken, maar niet zo goed weten hoe. Het gesprek gaat verder:

Vervolgens leest de gespreksleider P1 alle vragen voor en beginnen enkele volwassenen al sommige vragen te beantwoorden. De gespreksleider wil echter eerst de kinderen aan het woord laten en zegt:

P1: Daar komen we straks aan toe. Laten we eerst eens beginnen en naar jullie kijken. P2., jouw vader, -dat is als je vader en je moeder nog samen zijn, dat komt ook veel voor, scheiding- wat voor werk heeft hij? Weet je dat en praat hij daar veel over?'

P2: Ja, hij zit op een manege en daar werk hij als vrijwilliger. M'n moeder doet beveiliging.

P1: En je vader doet dat manegewerk vrijwillig, en heeft hij ook een betaalde baan?

P2: nog niet, die zijn we nog aan het zoeken.

P1: dus hij is op dit moment zonder betaald werk, als je het vervelend vindt om daarover door te praten, dan moet je het zeggen hoor, maar is hij allang bezig om werk te zoeken?

P2: ja

P1: en hoe komt dat dat niet lukt?

P2: weet ik niet

P1: en hebben jullie het daar thuis veel over?

P2: soms, niet altijd

P1: en dat manegewerk, dat vindt hij leuk?

P2: Ja

Het gesprek tussen de gespreksleider en leerling P2 gaat zo nog een tijd één op één zo verder. Na nog een stuk of 10 vragen aan deze jongen, vraagt de gespreksleider aan de andere leerling wat zijn ouders doen. Ook hij antwoordt netjes, maar kort, waarop de gespreksleider weer enkele korte vragen stelt aan de jongen. Zo gaat ook dit een tijdje door. De andere deelnemers luisteren alleen maar en breken niet in, totdat de jongen iets vertelt over school. Dan stellen de andere deelnemers hem ook enkele vragen. Er is hierdoor geen sprake van een echte dialoog tussen de ouderen en de jongeren, alleen van een vraag-antwoord gesprek. Als later de volwassenen praten over hun ervaringen met discriminatie, breken de jongeren niet in. Ze zeggen alleen iets als hen dat rechtstreeks wordt gevraagd.

Mening deelnemers

Bijna alle geïnterviewde organisatoren willen volgend jaar weer mee doen. Slechts één van de 16 organisatoren wil het niet meer. Volgens haar was de opkomst zo laag, dat dit aantoont dat er geen behoefte aan is. Een andere organisator wil op persoonlijke titel zeker weer meedoen, maar weet niet zeker of zijn organisatie weer mee wil doen.

Ook bijna alle gespreksleiders zijn positief over het gesprek. Een gespreksleider vond dat verschillende deelnemers verschillende verwachtingen hadden van de dialoog en hij vond het moeilijk om daarmee om te gaan. Een andere gespreksleider vond de opkomst laag en niet iedereen deed even actief mee. Maar dit had ook te maken met de gebrekkige taalbeheersing. Alle gespreksleiders willen volgend jaar weer meedoen.

De meeste gespreksleiders hebben een positieve indruk van de Dag van de Dialoog. Ze vonden het leuk en interessant, soms ook verhelderend en tot nadenken stemmend. Iets minder positieve geluiden waren er ook. Een gespreksleider had meer diversiteit van de tafel verwacht, zeker omdat de dialoog plaatsvond in een moskee, maar trof vooral ‘witte’ mensen aan. Iemand anders vond de scholieren die waren gekomen heel aardig, maar toch wat jong om goed te kunnen deelnemen aan het gesprek. Dit maakte het gesprek soms wat lastig volgens hem.

De geïnterviewden geven een aantal tips om de Dag van de Dialoog te verbeteren. Een veel genoemde tip is de verbetering van de publiciteit, daarmee zouden nog meer mensen bereikt moeten worden. Vooral de ‘gewone Amsterdammer’ wordt nog gemist in het deelnemersveld. Hiermee worden mensen bedoeld die zich niet als professional of als vrijwilliger inzetten voor de leefbaarheid van de samenleving, of op een andere manier al gerelateerd zijn aan het thema van de dialoog. Er deden nu bijvoorbeeld veel mensen mee die al beroepsmatig bezig zijn om mensen aan het werk te helpen. Een veelgenoemde tip is om de Dag van de Dialoog meer op buurtniveau te laten afspelen. Ook hierbij is de achterliggende bedoeling om de ‘gewone Amsterdammer’ er meer bij te betrekken.

Conclusie

Meer dan de helft van de geïnterviewde organisatoren heeft moeite met het vinden van voldoende deelnemers. De organisatoren letten bij het samenstellen vooral op het kenmerk etniciteit. Op dit punt is er een redelijke mate van diversiteit. Grootste aandachtspunt is het opleidingsniveau van de deelnemers, er is sprake van een sterke oververtegenwoordiging van hoog opgeleiden. Tieners en ouderen zijn ondervertegenwoordigd. Uit de cijfers blijkt dat de deelnemers van de Dag van de Dialoog op geen van de kenmerken, leeftijd, opleiding, geslacht en etniciteit, representatief zijn voor de bevolking van Amsterdam. Om te zorgen voor een deelnemersveld dat representatief is voor de Amsterdamse bevolking moet er vooral gelet worden op opleiding en leeftijd.

De gesprekken worden over het algemeen goed geleid. Iets meer dan de helft van de gespreksleiders (zeven van de 13) is naar de training geweest. Toch zijn bij het merendeel van de gesprekken de vijf vooraf gestelde vragen niet allemaal behandeld.

De gespreksleiders en organisatoren zijn bijna allemaal positief over de Dag van de Dialoog. Slechts één van de 16 organisatoren wil volgende keer niet meer meedoen.

Aanbevelingen

- De centrale organisatie kan meer ondersteuning bieden bij en meer richting geven aan het vinden van deelnemers. Organisatoren van gesprekken kunnen meer gestimuleerd worden om een diverse tafel te creëren en dan niet alleen diversiteit wat betreft etniciteit, maar vooral wat betreft opleiding en beroep. De verhouding ‘gewone Amsterdammer’ enerzijds en professional en hoger opgeleide anderzijds aan een tafel, moet evenwichtiger. Dit maakt de drempel om goed te participeren voor de ‘gewone Amsterdammer’ lager.
- De gespreksleider zou ook nog beter op kunnen letten of iedereen in voldoende mate aan het woord komt. Dit geldt met name als er jongeren of lager opgeleiden bij het gesprek aanwezig zijn. Zij zijn vaak niet gewend deel te nemen aan groeps gesprekken.
- Bij het zoeken naar deelnemers zou het goed zijn om te werven buiten het bestaande ‘praat- en werkcircuit’ om. Een mogelijkheid hiervoor zou kunnen zijn om via een a-selecte steekproef mensen per post uit te nodigen om mee te doen. Een andere mogelijkheid zou zijn om iedere deelnemer te vragen iemand mee te nemen uit een andere categorie dan waar hij of zij zelf toe behoort. De hoogopgeleide professional zou dan bijvoorbeeld een allochtone niet-werkende buurvrouw kunnen meenemen. In de praktijk zal dit voor veel mensen een lastige opgave zijn, dat mogelijk drempels opwerpt voor deelname. Een andere mogelijkheid zou zijn extra lokkertjes te introduceren om mensen over te halen tot deelname, zodat mensen meer geboden wordt dan een gesprek alleen. Deels wordt dit al geprobeerd doordat bijvoorbeeld afgelopen keer prinses Maxima deelnam aan de slotbijeenkomst, maar het was jammer dat vanwege veiligheidsoverwegingen dit niet van tevoren bekend gemaakt kon worden. Hierdoor werkte dit te weinig als ‘incentive’. Over mogelijke andere prikkels moet nog verder worden nagedacht.

Hoofdstuk 6

Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de hoofdvragen uit het onderzoek behandeld en worden er aanbevelingen gedaan om de Dag van de Dialoog te verbeteren. In het algemeen geldt dat de Dag van de Dialoog in veel opzichten geslaagd is. Hieronder wordt deze conclusie nader toegelicht:

Sociale cohesie

De Dag van de Dialoog is er op gericht om mensen die elkaar normaal gesproken niet snel zouden ontmoeten, met elkaar in contact te brengen. Hiermee zou de binding tussen mensen worden vergroot, en daarmee de sociale cohesie in de samenleving. Uit eerdere onderzoeken naar ontmoetingsprojecten is gebleken dat eenmalige ontmoetingen niet altijd succesvol zijn in het bereiken van dit doel, maar dat de projecten waarbij volgens een bepaalde systematiek met elkaar gepraat wordt, daar meer in slagen. De Dag van de Dialoog is hier een voorbeeld van.

De Dag van de Dialoog is een goed middel om nieuwe contacten op te doen. Zowel uit de interviews als uit de enquêtes komt naar voren dat ongeveer de helft van de deelnemers contactgegevens hebben uitgewisseld. De helft van deze mensen heeft naderhand nog contact gezocht met anderen. Dat de andere helft dit nog niet heeft gedaan, hoeft niet te betekenen dat ze dit niet meer zullen gaan doen. Opvallend is dat meer dan de helft van de respondenten van de follow-up enquête interesse heeft in een ‘terugkomdag’, waarbij de deelnemers elkaar nog eens ontmoeten.

De Dag van de Dialoog is ook succesvol in het bevorderen van de gevoelens van verbondenheid met anderen. Meer dan de helft van de respondenten uit de enquête zegt zich door deelname aan de Dag van de Dialoog meer verbonden te voelen met andere Amsterdammers. 65% van de respondenten geeft aan met mensen gesproken te hebben waar ze normaal gesproken niet zo snel mee in contact zouden komen.

Wederzijds leren

Een groot deel van de respondenten heeft redelijk tot veel geleerd van de dialoog. Deze conclusie kan worden getrokken op basis van de reacties die mensen geven bij de stellingen ‘Het beeld dat ik had van het leven van andere Amsterdammers is door dit gesprek veranderd’. ‘Ik heb door dit gesprek meer begrip gekregen voor de problemen van andere Amsterdammers’ en ‘Ik heb iets opgestoken van de ervaringen en verhalen van andere Amsterdammers’. 80 procent van de deelnemers scoort redelijk tot veel op de schaal wederzijds leren.

Om te kijken of de respondenten ook echt van mening zijn veranderd door het gesprek, hebben we zowel voor als na de dialoog dezelfde vraag gesteld. Dit was een vraag over de oorzaken van jeugdwerkeloosheid. 59% vult zowel voor als na de dialoog hetzelfde antwoord in, maar 41% is van mening veranderd.

Na vier maanden geeft 81 % aan dat de dialoog tot denken heeft aangezet. 64 procent vindt na vier maanden dat het gesprek hen nieuwe inzichten heeft gebracht. 36% vindt dat de dialoog niets nieuws heeft opgeleverd.

Uit de interviews blijkt dat hoewel de Dag van de Dialoog de deelnemers stof tot nadenken heeft gegeven, men zich niet anders is gaan gedragen.

Burgerinitiatief

Hoewel dit geen expliciete doelstelling van de Dag van de Dialoog is, blijkt deze toch veel enthousiasme te genereren om er na iets te gaan ondernemen, dat daarna echter deels wegeeft bij gebrek aan verdere aanleiding of stimulans.

Driekwart van de respondenten direct na afloop van de dialoog zegt iets te willen ondernemen naar aanleiding van het gesprek. Dit indanks het feit dat die vraag alsnog niet altijd aan het slot van het gesprek gesteld wordt. Blijkbaar is het in de groep bespreken van initiatieven geen noodzakelijke voorwaarde om mensen hiervoor te enthousiasmeren. Wel blijkt bij een groot aantal dit enthousiasme na verloop van tijd weer weg te ebbem, of blijken de initiatieven niet van de grond te komen. Veel respondenten zeggen dat dit komt door tijdgebrek. Anderen vinden dat ze in hun werk al genoeg doen voor de samenleving, of doen al vrijwilligerswerk.

Iets minder dan de helft van de respondenten vertelt in interviews dat ze de Dag van de Dialoog een goed middel vinden om burgerinitiatieven te stimuleren. De helft heeft hier zijn twijfels bij, en twee respondenten vinden het geen goed middel. Zij vinden bijvoorbeeld dat alleen met elkaar praten niet genoeg is, er moeten ook duidelijke opdrachten worden gegeven aan mensen om iets te gaan ondernemen.

De Dag van de Dialoog is daarmee in potentie een goed middel om burgers te activeren, maar in de praktijk hebben veel mensen nog een extra duwtje in de rug nodig.

Diversiteit

Er is onder de deelnemers een oververtegenwoordiging van hoog opgeleiden. Bovendien is meer dan een derde van de respondenten lid van een bestuur van een vereniging en bijna de helft van de respondenten neemt vaker dan 3x in het half jaar deel aan een vergadering buiten het werk om. Ook meer dan de helft van de respondenten doet vrijwilligerswerk. Veel deelnemers zijn hoog opgeleide betrokken Amsterdammers. De verdeling autochtonen/ allochtonen onder de deelnemers is bijna gelijk. Dit geldt ook voor de man/ vrouw verhouding.

Een kwart van de respondenten heeft al een keer eerder meegedaan aan de Dag van de Dialoog. Het blijkt dat sommige organisatoren veel moeite hebben om voldoende deelnemers te vinden. Dit leidt er toe dat sommige geplande gesprekken uiteindelijk niet door gaan, of er minder deelnemers dan verwacht komen opdagen.

Slechts een deel van de organisatoren besteedt veel aandacht aan het samenstellen van een diverse tafel is. De meeste organisatoren hebben potentiële deelnemers benaderd via hun werk of via een organisatie. Hierdoor is er een oververtegenwoordiging van professionals die werk doen dat direct is gerelateerd aan het thema van de Dag van de Dialoog en mensen die al actief zijn in het vrijwilligerswerk. Geïnterviewde professionals en hoger opgeleiden zeggen dat ze het jammer vinden dat er niet meer 'doelgroep' aanwezig was. Hiermee bedoelen ze lager opgeleide allochtonen.

De meeste deelnemers zijn tevreden over de kwaliteit van de dialoog. Zij vinden dat het gesprek goed geleid werd en ze voldoende kans hadden om mee te praten. De aanwezigheid van de jongeren van het NOVA-college had veel invloed op de onderwerpen die tijdens de dialoog werden aangesneden.

Uit de analyse van de acht dialogen blijkt dat de vooraf vastgestelde vragen vaak niet allemaal aan de orde komen. Soms werd dit bewust gedaan, soms was het vanwege tijdgebrek. Vooral komt vaak niet aan de orde wat mensen zelf zouden kunnen doen om de kans op werk voor verschillende groepen te vergroten. Het stimuleren van burgerinitiatieven is immers een van de doelstellingen van de Dag van de Dialoog.

Bovenstaande conclusies leiden tot de volgende **aanbevelingen**:

Sociale cohesie

- De gespreksleiders kunnen beter geïnstrueerd worden dat dit het uitwisselen van contactgegevens een belangrijk onderdeel is van de Dag van de Dialoog.
- Mensen kunnen gestimuleerd worden om contact te onderhouden en hun plannen uit te voeren. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door iemand een verslag te laten maken van het gesprek en dit naar iedereen rond te sturen. Een andere mogelijkheid is mensen te vragen elkaar maandelijks op de hoogte te houden van de vorderingen op het gebied van het initiatief dat zij hebben ondernomen, of het organiseren van een ‘terugkomdag’.

Wederzijds leren

- Het leereffect van de Dag van de Dialoog is groot. Het kan echter vergroot door de tafels nog meer divers samen te stellen, en er nog beter op te letten dat iedereen aan het woord komt en er sprake is van een echte dialoog.

Burgerinitiatieven

- Het nemen van burgerinitiatieven kan meer gestimuleerd worden, zowel door gespreksleiders als door de centrale organisatie. Tijdens de dialoog kan het onderwerp meer aandacht krijgen. Doordat dit onderwerp nu het laatste onderdeel van het gesprek was, is niet elke tafel hier aan toegekomen.
- De gespreksleiders kunnen het uitwisselen van stimuleren.
- De centrale organisatie zou ook via gespreksleiders concrete informatie over vrijwilligerswerk kunnen verspreiden onder de deelnemers. Dit omdat veel mensen na de dialoog wel enthousiast zijn om iets te ondernemen, maar soms niet precies weten wat ze zouden kunnen doen. Het enthousiasme ebt nu in de loop van de tijd weg.
- De organisatie kan een ‘terugkomdag’ organiseren waar mensen kunnen bespreken wat ze naar aanleiding van de Dag van de Dialoog ondernomen hebben, of tegen welke moeilijkheden ze aanlopen bij de uitvoering.

Diversiteit

- Een diverse samengestelde tafel verdient meer aandacht. De centrale organisatie kan meer ondersteuning bieden bij en meer richting geven aan het vinden van deelnemers. Organisatoren van gesprekken kunnen meer gestimuleerd worden om hun best te doen een diverse tafel te creëren, niet alleen diversiteit wat betreft etniciteit en sekse, maar ook wat betreft opleiding en beroep. Dit maakt de drempel om te participeren voor lager opgeleiden lager.
- De gespreksleider zou ook nog beter op kunnen letten of iedereen in voldoende mate aan het woord komt. Dit geldt met name als er jongeren en lager opgeleiden bij het gesprek aanwezig zijn. Zij zijn minder gewend deel te nemen aan groepsgesprekken.
- Bij het zoeken naar deelnemers zou het goed zijn om te werven buiten het bestaande 'praat- en werkcircuit' om. Een andere mogelijkheid zou zijn extra lokkertjes te introduceren om mensen over te halen tot deelname, zodat mensen meer geboden wordt dan een gesprek alleen. Deels wordt dit al geprobeerd doordat bijvoorbeeld afgelopen keer prinses Maxima deelnam aan de slotbijeenkomst, maar het was jammer dat vanwege veiligheidsoverwegingen dit niet van tevoren bekend gemaakt kon worden. Hierdoor werkte dit niet als 'incentive'.
- Ook zou men via een a-selecte steekproef mensen per post uit kunnen nodigen om mee te doen. Een andere mogelijkheid zou zijn om iedere deelnemer te vragen iemand mee te nemen uit een andere categorie dan waar hij of zij zelf toe behoort. De hoogopgeleide professional zou dan bijvoorbeeld een allochtone niet-werkende buurvrouw kunnen meenemen. Nadeel hiervan is dat dit wel drempels voor deelname opwerpt.

Randvoorwaarden

- De dialoog duurt maar twee uur. Dit is vaak te kort om alle vooraf bedachte vragen uitgebreid aan de orde te laten komen. Het gesprek zou langer kunnen duren.
- Vanwege de duur van het gesprek en de hoeveelheid vragen, kan er ook voor gekozen worden om minder vragen aan de orde te stellen.
- Andere organisaties doen er goed aan om het enthousiasmerende effect van de Dag van de Dialoog aan te grijpen en mensen concreet te vragen of zij iets willen bijdragen aan hun projecten of vrijwilliger te worden bij hun organisatie. Het ijzer is heet na een dialoog, dan moet het ook gesmeed worden.

- Bronnen

Brighouse, H. (2006) *On education*. Routledge, Londen

Chandler, D. (2000). Active citizens and the therapeutic state: the role of democratic participation in local government reform. *Policy & Politics*, vol. 29, nr 1, 3-14.

Duyvendak, J.W. (2004). De individualisering van de samenleving en de toekomst van de sociologie. *Sociologische Gids*, vol. 51, nr. 4, 495-506.

Field, J. (2005) *Social capital and lifelong learning*. Routledge, Londen

Fung, A. (2003b). Survey article: recipes for public spheres: eight institutional design choices and their consequences. *The journal of political philosophy*, vol. 11, nr. 3, 338-367.

Halpern, D. (2005) *Social Capital*. Polity Press, Cambridge

Hinkle, D.E., Wiersma, W. & Jurs, S.G. (1998). *Applied statistics for the behavioural sciences*. Fourth edition. Boston: Houghton Mifflin Company.

Houtepen, J. (2004) *Op weg naar een educatieve biotoop*. Prisma Brabant, Tilburg

Hooghe, M. (2001). Het einde van de sociale cohesie? Een kritisch overzicht van de postmoderne argumenten tegen het communautaristisch pessimisme. *Sociologische Gids*, vol. 48, nr. 1, 8-30.

Kunneman, H., P. Derckx, V. Vleesenbeek, H. Michielse en L. Korteweg (2005) *Ontmoeting, dialoog en educatie. Vormingswerk in een multiculturele samenleving*. Forum/Stichting Volkshogeschoolwerk in Nederland, Utrecht/Bakkeveen.

Nauta, K. & Kooger, E. (2005). *Dualisme en burgerinitiatieven in Noord-Brabant. Een quick scan onder raadsgriffiers*. Tilburg: PON Instituut voor advies, onderzoek en ontwikkeling in Noord-Brabant.

Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.

RMO (2005). *Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden*. SDU Uitgevers, Den Haag.

SCP (2005a) *Landelijk verenigd, Grote ledenorganisaties over ontwikkelingen op het maatschappelijk middenveld*. Den Haag: SCP.

SCP (2005b) *Uit elkaars buurt. De invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming*. SCP, Den Haag.

Bijlage 1

Kenmerken respondenten

Interview	kenmerken	karakteristiek
1	Blanke vrouw, alleenstaande moeder, werkt met moeilijke jongeren.	Doet geen vrijwilligerswerk
2	Blanke man, werk: werklozen reïntegratieproject	Doet geen vrijwilligerswerk vanwege tijdgebrek
3	Blanke man, actief in een bond voor de joods-christelijke dialoog, dit keer twee dialogen bezocht. Heeft eerder meegedaan met soortgelijke projecten zoals 'Amsterdam met hart en ziel'	Doet vrijwilligerswerk
4	Blanke vrouw, doet werk dat niets te maken heeft met het thema van de Dag van de Dialoog	Doet momenteel geen vrijwilligerswerk (overspannen), wel gedaan. Doet mantelzorg
5	Joodse blanke man. Actief in de joodse gemeenschap, doet vaker mee aan dit soort initiatieven	Doet vrijwilligerswerk, bijvoorbeeld in een Joods-Marokkaans netwerk.
6	Blanke joodse vrouw, doet werk dat direct gerelateerd is aan het thema van de Dag van de Dialoog	Doet geen vrijwilligerswerk maar besteedt zoveel extra uren aan het helpen van startende ondernemers in haar werk dat ze dit ook beschouwt als 'liefdewerk oud papier'
7	Blanke man, doet werk dat direct gerelateerd is aan het thema van de Dag van de Dialoog	Doet vrijwilligerswerk en heeft mantelzorg gedaan
8	Telefonisch interview, christelijke man. Heeft eerder meegedaan aan de Dag van de Dialoog en soortgelijke initiatieven	Doet veel vrijwilligerswerk voor de kerk
9	Werkzaam bij de gemeente, zorgt ervoor dat bij zijn afdeling stageplekken zijn voor groepen die moeilijk aan de slag komen.	Doet geen vrijwilligerswerk, wil dat wel geen doen na zijn pensioen. Heeft mantelzorg verricht.
10	Allochtone man, doet werk dat direct gerelateerd is aan het thema van de Dag van de Dialoog	Helpt jongeren in de buurt met formulieren etc.
11	Blanke oudere man, actief geweest in de politiek. Eerder meegedaan aan soortgelijke initiatieven als de Dag van de Dialoog.	Doet vrijwilligerswerk, bijv. in een buurtraad.
12	Allochtone jongen, moslim	Doet vrijwilligerswerk in een jongerenraad en bij de moskee.
13	Blanke vrouw, werk met jongeren die in aanraking komen met de politie.	Heeft vrijwilligerswerk gedaan maar is vanwege tijdgebrek opgehouden.
14	Allochtone vrouw, werkt als opbouwwerkster.	Doet vrijwilligerswerk in een adviesraad van Turkse organisaties in Amsterdam.
15	Blanke vrouw, christelijk.	Doet veel vrijwilligerswerk in de buurt waar ze woont.

16	Blanke man, politicus	Doet geen vrijwilligerswerk want is 's avonds veel op pad voor zijn werk. Wel (beperkt) mantelzorg.
17	Blanke man, doet voor het eerst mee aan de Dag van de Dialoog.	Doet al 35 jaar vrijwilligerswerk. Verleent ook mantelzorg.

Bijlage 2

Berekening representativiteit follow-up enquête

	enquête	percentage enquête	follow up	percentage follow up
Leeftijd				
5-19 jaar	30	13.0%	1	1.6%
20-34 jaar	57	24.7%	11	17.5%
35-49 jaar	77	33.3%	23	36.5%
50-64 jaar	57	24.7%	26	41.3%
65 jaar en ouder	10	4.3%	2	3.2%
totaal	242		63	
Opleiding*				
basisschool	10	4.3%	0	0%
mavo/vmbo	31	13.3%	2	3.1%
havo	5	2.1%	0	0%
vwo	6	2.6%	1	1.6%
mbo	31	13.3%	5	7.8%
HBO	68	29.2%	20	31.3%
universiteit	82	35.2%	36	56.3%
totaal	213		64	
Geslacht				
man	102	45.7%	28	43.8%
vrouw	121	54.3%	35	54.7%
Etniciteit**				
Nederlanders	124	54.6	49	76.6%
Surinamers	29	12.8	6	9.4%
Turken	10	4.4	0	0%
Marokkanen	46	20.3	6	9.4%
Niet-westerse landen	11	4.8	0	0%
Westerse landen	7	3.1	3	4.7%

	Observed	Expected	O-E	(O-E)2	(O-E)2 / E	R
Leeftijd						
5-19 jaar	1	8.3	-7.3	53.3	6.4	2.5
20-34 jaar	11	15.8	-4.8	23.0	1.5	1.2
35-49 jaar	23	21.3	1.7	2.9	0.1	0.4
50-64 jaar	26	15.8	10.2	104.0	6.6	2.6
65 jaar en ouder	2	2.8	-0.8	0.6	0.2	0.5
totaal					14.8	
Opleiding						
basisschool	0	2.8	-2.8	7.8	2.8	3.1
mavo/vmbo	2	8.5	-6.5	42.3	5.0	2.2
havo	0	1.3	-1.3	1.7	1.3	1.1
vwo	1	1.7	-0.7	0.5	0.3	0.5
mbo	5	8.5	-3.5	12.3	1.4	1.2
HBO	20	18.7	1.3	1.7	0.1	0.3
universiteit	36	22.5	13.5	182.3	8.1	2.8
totaal					19.0	

<hr/>						
Geslacht						
man	28	29.2	-1.2	1.4	0.049	0.2
vrouw	35	34.8	0.2	0.04	0.001	0.03
totaal					0.05	
Etniciteit						
Nederlanders	49	34.9	14.1	198.8	5.7	2.4
Surinamers	6	8.2	-2.2	4.8	0.6	0.8
Turken	0	2.6	-2.6	6.8	2.6	1.6
Marokkanen	6	13.0	-7.0	49	3.8	1.9
Niet-westerse landen	0	3.1	-3.1	9.6	3.1	1.8
Westerse landen	3	2.0	1.0	1	0.5	0.7
totaal					16.3	
<hr/>						

	X^2	vrijheidsgraden	Kritieke X^2 bij $\alpha 0.05^*$	
Leeftijd	14.8	4	0.711	H0: verworpen
Opleiding	19.0	6	1.635	H0: verworpen
Geslacht	0.05	1	0.00393	H0: verworpen
Etniciteit	16.3	5	1.145	H0: verworpen

* Opgezocht in Hinkle, Wiersma & Jurs

Bijlage 3

Samenstelling onderzoeksgroep

	percentage
<i>Leeftijd</i>	
Tieners	13.0%
Jong volwassenen	33.3%
Volwassenen	34.7%
Oudere volwassenen	10.0%
<i>Opleiding</i>	
Laag	17.6%
Midden	15.5%
Hoog	67.05
<i>Geslacht</i>	
Man	46%
Vrouw	54%
<i>Etniciteit</i>	
Nederlandse	54.6%
Marokkaanse	20.3%
Surinaamse	12.8%
Turkse	4.4%
Niet-westerse	4.8%
Westerse	3.1%

Bijlage 4

Nieuwe contacten

Een aspect van sociale cohesie is de mate waarin mensen de Dag van de Dialoog benut hebben om nieuwe sociale contacten op te doen en te onderhouden. Bij ‘bonding’ sociaal kapitaal wordt gekeken of mensen elkaar kennen en herkennen. Uit de analyse van de gegevens uit de enquête blijkt dat minder dan een kwart van de deelnemers geen enkele andere persoon aan de dialoogtafel kent. Dat betekent dat meer dan driekwart van de deelnemers één of meerdere personen aan de tafel wel kent.

Aantal bekenden:	Frequentie
Geen enkele persoon	23.7%
Één persoon	28.9%
Twee personen	18.1%
Drie of meer personen	29.3%

De volgende vraag is waar deze mensen elkaar dan van kennen. Ook die vraag is in de enquête gesteld. Het volgende overzicht kan gegeven worden:

	Frequentie	Percentage	Frequentie	Percentage	Frequentie	Percentage
School	32	13.8%				
Werk	76	32.8%	5	14.3%		
Uit de buurt	31	13.4%	19	54.3%	1	33.3%
Lid van dezelfde vereniging/organisatie	26	11.2%	8	22.9%	2	66.6%
Anders	19	8.2%	3	8.6%		
N.v.t.	48	20.7%				

Bij deze vraag was het mogelijk om meerdere antwoorden te geven waardoor frequentie en percentages niet bij elkaar te voegen zijn. Een aantal zaken vallen op. Allereerst dat “werk” de belangrijkste categorie lijkt te zijn waar de deelnemers van de Dag van de Dialoog elkaar van kennen. Dit komt overeen met de manier waarop veel organisatoren deelnemers voor de tafels hebben gezocht. Ten tweede valt op dat de categorie “niet van toepassing” kleiner is dan te verwachten valt op basis van de vorige tabel. Een aantal respondenten kent geen mensen van de dialoogtafel (23.7%), maar weet wel waar hij/zij die ander dan van kent (categorie “n.v.t.” 20.7%).

Onder de categorie “anders” werd onder meer vermeldt: een eerdere Dag van de Dialoog, familie en vrienden (grootste groep), sollicitatiegesprek of via de media.

Over ‘bonding’ sociaal kapitaal is nu duidelijk dat een flink aantal respondenten andere deelnemers van de Dag van de Dialoog al kende, voornamelijk via werk of uit de buurt. Bestond er ook de mogelijkheid om ‘bridging’ sociaal kapitaal te genereren? Hiervoor moet eerst onderzocht worden in welke mate er ook onbekende mensen aan de dialoogtafel aanwezig waren. Dit wordt gedaan door middel van een rekensom van groeps grootte minus het opgegeven aantal bekenden.

Het nadeel van deze rekensom is de categorie “drie of meer” bekenden aan de dialoogtafel, dat betekent dat het aantal onbekende mensen aan tafel altijd een “x-

aantal of minder” is. Voor het gemak wordt hier uitgegaan dat de categorie “drie of meer” bekenden aan tafel gewoon “drie” bekenden aan tafel betekent.

De berekening van het aantal onbekende mensen aan de dialoogtafel laat zien dat er variërend van 1 tot 18 onbekende mensen aan tafel aanwezig zijn. Het vaakst zitten er 9 onbekende mensen aan tafel (in 19 % van de gevallen). Hieruit blijkt dat er genoeg onbekende mensen zijn om ‘bridging’ sociaal kapitaal mee te genereren.

Overzicht score “aantal onbekenden” en “nieuwe mensen”

Stelling: Ik heb vandaag gesproken met mensen met wie ik normaal niet zo snel in contact zou komen.

Aantal onbekenden	Volkomen oneens	Enigszins oneens	Neutraal	Enigszins eens	Volkomen eens
1	2	1	0	2	2
2	1	0	4	1	2
3	0	0	0	2	4
4	1	2	1	2	8
5	0	2	3	1	11
6	1	1	0	7	9
7	5	1	3	4	6
8	3	1	3	6	10
9	4	3	2	12	23
10	1	3	0	3	5
11	1	3	3	3	5
12	0	0	3	1	3
13	1	0	0	0	1
14	1	3	3	1	1
15	1	4	2	2	3
16	2	0	1	2	2
17	1	0	1	0	0
18	0	0	0	1	0
Percentage:	11.2%	10.8%	13.0%	22.4%	42.6%

Bijlage 5

Overzicht burgerinitiatieven

1 Heeft u het plan of idee al uitgevoerd?

	frequentie	percentage
Nee	14	40.0%
Nog niet, maar wel van plan	4	11.4%
Ja	17	48.6%

2 Met wie heeft u het plan/idee georganiseerd?

	frequentie	percentage
Met vrienden	1	6.7%
Met buurtgenoten	1	6.7%
Met nieuwe contacten via DvdD	4	26.7%
anders	9	60.0%

3 Waarom heeft u het plan/idee nog niet uitgevoerd?

	frequentie	percentage
Geen tijd	12	41.4%
Geen zin	0	0%
Geen medewerking van anderen	1	3.4%
Geen geld	1	3.4%
anders	15	51.7%

Bijlage 6

Oorzaak jeugdwerkloosheid

Om te achterhalen of de deelnemers van de Dag van de Dialoog van mening zijn veranderd met betrekking tot de oorzaak van jeugdwerkloosheid worden de antwoorden van dezelfde vraag met elkaar vergeleken. Op het moment dat in deel 2 van de vragenlijst een andere oorzaak voor jeugdwerkloosheid wordt gegeven dan in deel 1 van de vragenlijst, kan geconcludeerd worden dat de respondent van de andere deelnemers heeft geleerd, en zijn eigen mening heeft bijgesteld of aangepast.

Allereerst een overzicht van wat de deelnemers de belangrijkste oorzaak voor jeugdwerkloosheid vonden in deel 1 en in deel 2 van de vragenlijst.

	Voor de dialoog		Na de dialoog	
	Frequentie	Percentage	Frequentie	Percentage
Er zijn te weinig banen	66	28.3%	39	17.2%
De houding van de jongeren zelf	26	11.2%	31	13.7%
Scholen doen er niet genoeg aan om te zorgen dat iedere leerling goed terecht komt	26	11.2%	29	12.8%
Discriminatie	19	8.2%	14	6.2%
Combinatie van factoren	85	36.5%	91	40.1%
Andere combinatie van factoren	0	0%	18	7.9%
Eigen oorzaak van respondent	11	4.7%	5	2.2%

Het bovenstaande overzicht laat zien dat zowel in deel 1 als in deel 2 de respondenten een enkele oorzaak voor jeugdwerkloosheid te eenvoudig vinden. Een combinatie van factoren is er in 36.5% en 40.1% van de gevallen de oorzaak van de jeugdwerkloosheid. Daarnaast wordt ook de oorzaak “er zijn te weinig banen” vaak gekozen (28.3 % en 17.2%).

Bijlage 7 Leereffect

	Geleerd van de ervaringen van anderen.	
	frequentie	Percentage
Volkomens oneens	4	1.8%
Enigszins oneens	7	3.1%
Neutraal	37	16.4%
Enigszins eens	94	41.8%
Volkomen eens	83	36.9%

	Heeft u tijdens het Vond u het een leerzaam gesprek iets gehoord dat gesprek? u nog niet wist?			
	frequentie	Percentage	frequentie	Percentage
Nee	23	35.9%	11	18.0%
Ja	41	64.1%	50	82.0%

	Beeld van Meer begrip voor andere Amsterdammers is Amsterdammers veranderd.			
	frequentie	Percentage	Frequentie	Percentage
Volkomens oneens	36	15.9%	21	9.3%
Enigszins oneens	61	13.7%	20	8.8%
Neutraal	76	33.6%	61	26.9%
Enigszins eens	62	27.4%	76	33.5%
Volkomen eens	21	9.3%	49	21.6%

Bijlage 8

Samenstelling onderzoeksgroep

	percentage
<i>Leeftijd</i>	
Tieners	13.0%
Jong volwassenen	33.3%
Volwassenen	34.7%
Oudere volwassenen	10.0%
<i>Opleiding</i>	
Laag	17.6%
Midden	15.5%
Hoog	67.05
<i>Geslacht</i>	
Man	46%
Vrouw	54%
<i>Etniciteit</i>	
Nederlandse	54.6%
Marokkaanse	20.3%
Surinaamse	12.8%
Turkse	4.4%
Niet-westerse	4.8%
Westerse	3.1%

Bijlage 9 Regels diversiteitbepaling

	Score diversiteit
Leeftijd	
1 leeftijdscategorie	3 niet divers
2 leeftijdscategorieën	2 matig divers
3 of 4 leeftijdscategorieën	1 divers
Opleiding	
1 opleidingscategorie	3
2 opleidingscategorieën	2
3 opleidingscategorieën	1
Geslacht	
Verhouding man-vrouw: 45-55%	1
Verhouding man-vrouw: gelijk of hoger dan 25-75% (of omgekeerd)	2
Verhouding man-vrouw: kleiner dan 25-75% (of omgekeerd)	3
Etniciteit	
1 etniciteit	3
2 etniciteiten	2
3 etniciteiten	1
Afh van groepsgrootte	

Score diversiteit

	Totaalscore	Frequentie
Hoge mate diversiteit	4	2
	5	3
	6	11
	7	6
Matige diversiteit	8	4
	9	2
	10	2
	11	0
Lage mate diversiteit	12	0
Totaal		30

Om de diversiteit per dialoogtafel boven water te krijgen is het noodzakelijk per dialoogtafel te kijken naar de mate van diversiteit op het gebied van leeftijd, opleiding, geslacht en etniciteit. Per gebied kan een dialoogtafel een score van 1, 2 of 3 behalen. Score 1 staat voor ‘divers’, score 2 staat voor ‘matig divers’, en score 3 staat voor ‘niet divers’.

Voor leeftijd zijn vier categorieën²¹ vastgesteld. Op het moment dat slechts één leeftijdscategorie aan de dialoogtafel aanwezig is, dan scoort deze een 3 op diversiteit. Bij twee leeftijdscategorieën is de diversiteit matig. Bij drie of vier leeftijdscategorieën is de samenstelling van de dialoogtafel divers (score 1). Hierbij moet worden opgemerkt dat deze manier van toekennen aan cijfers voor de diversiteit niets zegt over de verhouding waarin de verschillende leeftijdscategorieën aanwezig zijn. Als er aan een tafel een iemand van 15 zit, een persoon van 30 en 6 personen van 65, dan wordt op deze manier van kijken de score ‘zeer divers’ toegekend.

Voor het opleidingsniveau geldt op het moment dat alle drie de opleidingscategorieën²² aan de dialoogtafel vertegenwoordigd zijn, dan scoort de tafel ‘divers’ (1). Op het moment dat slechts één van de opleidingscategorieën aan de dialoogtafel aanwezig is, dan scoort de tafel ‘niet divers’ (3). Hierbij geldt wederom dat dit niets zegt over de verhouding waarin mensen met verschillende opleidingsniveaus vertegenwoordigd zijn.

Het geslacht van een persoon kan maar één van de twee soorten zijn. Iemand is man of iemand is vrouw. Daarom wordt bij deze categorie ook duidelijk rekening gehouden met het aantal mensen dat aan tafel zit, en hoe de verhoudingen zijn. Is de man-vrouwverhouding bijna gelijk (45-55%) dan scoort de samenstelling van de tafel ‘divers’ (1). Is de man-vrouwverhouding kleiner dan een kwart ten opzichte van driekwart (25%-75%) dan scoort de samenstelling van de tafel ‘niet divers’ (3). Ligt de samenstelling tussen de twee bovengenoemde waarden in, dan is er sprake van matige diversiteit (2).

Tot slot de bepaling van de diversiteit met betrekking tot de etniciteit van de deelnemers rond de dialoogtafel. Ook in dit geval is het noodzakelijk om met twee aspecten rekening te houden, te weten het aantal verschillende etniciteiten die gerepresenteerd worden, maar ook de grootte van de groep waar naar gekeken wordt. Hoe groter de groep is, des te meer diversiteit. Op het moment dat er één etniciteit aanwezig is, dan scoort de diversiteit van de groep laag (3). Op het moment dat er twee verschillende etniciteiten aanwezig zijn, dan scoort de groep ‘matig divers’ (2). Bij meer dan twee etniciteiten aan een dialoogtafel wordt de score 1 toegekend. Daarnaast wordt rekening gehouden met de groepsgrootte. Voor de laatste regel geldt namelijk dat deze alleen opgaat als er geen dominante hoeveelheid van een bepaalde etniciteit in de groep aanwezig is. Bijvoorbeeld, een dialoogtafel die bestaat uit 13 Nederlanders, 1 Turk, 1 Marokkaan en 1 Surinamer krijgt toch de score 2 omdat er wel sprake is van verschillende etniciteiten, maar de Nederlanders vormen een grote dominante groep (voor een schematisch overzicht van de bovenstaande regels zie bijlage 4). De uiteindelijke diversiteit van een dialoogtafel wordt bepaald door de diversiteitscores van de afzonderlijke onderdelen bij elkaar op te tellen. Een totaalscore van vier betekent een hoge mate van diversiteit, een totaalscore van

²¹ De leeftijdscategorieën zijn: Tieners: 10 – 19 jaar, jong volwassenen 20 – 39 jaar volwassenen 40 – 59 jaar, ouderen 60-89 jaar.

²² De opleidingscategorieën zijn: Laag= basisschool, VMBO, MAVO, Midden= HAVO, MBO, Hoog= VWO, HBO, Universiteit

twalf betekent dat er geen sprake is van diversiteit aan de desbetreffende dialoogtafel (voor een totaaloverzicht zie bijlage 10).

Bijlage 10

Diversiteit per dialoogtafel

Dialog tafel:	Diversiteit totaal	Opleiding	Leeftijd	Geslacht	Etniciteit
1	5	1	1	2	1
2	7	2	1	1	3
3	6	1	1	2	2
4	6	1	2	2	1
5	7	2	2	2	1
6	9	3	2	2	2
7	6	1	1	2	2
8	8	3	2	1	2
9	8	3	2	1	2
10	7	2	2	2	1
11	6	1	1	3	1
12	8	2	1	3	2
13	6	2	1	1	2
14	6	2	1	2	1
15	5	1	1	1	2
16	4	1	1	1	1
17	6	2	1	2	1
18	5	1	1	1	2
19	7	2	1	3	1
20	6	3	1	1	1
21	10	3	3	1	3
22	10	3	3	1	3
23	7	2	1	2	2
24	6	3	1	1	1
25	8	2	2	3	1
26	9	2	2	3	2
27	7	2	1	2	2
28	4	1	1	1	1
29	6	2	1	2	1
30	6	1	2	2	1

Bijlage 11

Representativiteit deelnemers voor Amsterdam

Tabel: overzicht percentages in enquête en gemeente Amsterdam

	enquête	Percentage enquête	gemeente Amsterdam	percentage gemeente Amsterdam
Leeftijd				
5-19 jaar*	30	13.0%	110.212	17.8%
20-34 jaar	57	24.7%	195.663	26.3%
35-49 jaar	77	33.3%	188.180	25.3%
50-64 jaar	57	24.7%	118.148	15.9%
65 jaar en ouder	10	4.3%	83.925	11.3%
totaal	242		742.951	
Opleiding**				
Basisschool	6	2.8%	91.664	17%
LBO/mavo	25	11.7%	124.016	23%
MBO/havo/VWO	39	18.3%	156.368	29%
HBO/universiteit	140	65.7%	167.152	31%
totaal	213		539.200	
Geslacht				
man	102	45.7%	366.345	49.3%
vrouw	121	54.3%	376.606	50.7%
Etniciteit***				
Nederlanders	124	54.6	377278	50.8%
Surinamers	29	12.8	70993	9.6%
Turken	10	4.4	38209	5.1%
Marokkanen	46	20.3	64794	8.7%
Niet-westerse landen	11	4.8	101148	13.6%
Westerse landen	7	3.1	90529	12.2%

Bureau Statistiek & Onderzoek Amsterdam

*De leeftijdscategorieën zijn volgens Bureau Statistiek & Onderzoek Amsterdam. De categorie 5-19 jarigen zal een vertekend beeld leveren omdat het voor kinderen van 5 tot 10 erg onwaarschijnlijk is dat ze meedoen aan de Dag van de Dialoog.

**Het opleidingsniveau van de inwoners van Amsterdam wordt alleen bekeken voor de beroepsbevolking, leeftijd van 15-64 jaar. Alleen respondenten die tot de beroepsbevolking behoren worden vergeleken met de inwoners van Amsterdam.

***Bureau Statistiek & Onderzoek Amsterdam hanteert iets andere categorieën. Daarom zijn Antillianen toegevoegd aan niet-westerse landen, en Zuid-Europeanen toegevoegd aan geïndustrialiseerde landen. Dit kan voor enige vertekening zorgen.

Berekening X^2 (Chi-kwadraat) t.b.v. representativiteit deelnemers voor Amsterdam

	Observed	Expected	O-E	(O-E) ²	(O-E) ² / E	R
Leeftijd						
5-19 jaar	30	43.1	-13.1	171.61	3.98	2.0
20-34 jaar	57	63.6	-6.6	43.56	0.68	0.8
35-49 jaar	77	61.2	15.8	249.64	4.08	2.0
50-64 jaar	57	38.5	18.5	342.25	8.89	3.0
65 jaar en ouder	10	27.3	-17.3	299.29	10.96	3.3
					$X^2 = 28.59$	
Opleiding						
Basisschool	6	36.2	-30.2	912.04	25.19	5.0
LBO/mavo	25	49.0	-24.0	576.0	11.76	3.43
MBO/havo/VWO	39	61.8	-22.8	519.84	8.41	2.9
HBO/universiteit	140	66.0	74.0	5476.0	82.97	9.0
					$X^2 = 128.33$	
Geslacht						
man	102	119.3	-17.3	299.29	2.51	0.1
vrouw	121	122.7	-1.7	2.89	0.02	0.2
					$X^2 = 2.53$	
Etniciteit						
Nederlanders	124	122.9	1.1	1.21	0.009	0.1
Surinamers	29	23.2	5.8	33.64	1.45	1.2
Turken	10	12.3	-2.3	5.29	0.43	0.7
Marokkanen	46	21.1	24.9	620.01	29.38	5.4
Niet-westerse landen	11	32.9	-21.9	479.61	14.58	3.8
Westerse landen	7	29.5	-22.5	506.25	17.16	4.1
					$X^2 = 36.01$	

Berekeningen die voor de X^2 -toets zijn uitgevoerd:

Hieronder volgt een schematisch overzicht van de uitkomsten. Op het moment dat de berekende X^2 groter is dan de kritieke X^2 dan wordt de nulhypothese verworpen. Dat betekent dat de groep respondenten van de Dag van de Dialoog significant in samenstelling verschilt van de bevolking van Amsterdam.

	X^2	vrijheidsgrade n	Kritieke X^2 bij $\alpha 0.05^*$	
Leeftijd	28.59	4	0.711	H0: verworpen
Opleiding	128.33	3	0.352	H0: verworpen
Geslacht	2.53	1	0.00393	H0: verworpen
Etniciteit	36.01	5	1.145	H0: verworpen

* Opgezocht in Hinkle, Wiersma & Jurs